KUNJAN PILLAI: ALANAKARASAMKSEPAM

900P 32J4

015:90P
32J4

MUL
165099

Madras University Library.

DOCTRINA VIM PROMOVET INSITAM

Call Number O15:90P 32J4

Accession Number 165099

Available for loan from

This book should be returned on or before
the date last marked below.

O. 61

തിരുവിതാംകൂർ സർവ്വകലാശാല

ഭാഷാഗ്രന്ഥാവലി—അങ്കം 83

അലങ്കാരസംക്ഷേപം

UNIVERSITY LIBRARY
8 NOV 1954
MADRAS

പ്രസാധകൻ

ശൂരനാട്ടു കുഞ്ഞൻപിള്ള എം. എ.

ആണററി ഡയറക്ടർ

ഹസ്തലിഖിതഗ്രന്ഥശാല, തിരുവനന്തപുരം.

തിരുവനന്തപുരം കമലാലയാ പ്രസ്സിൽ

അച്ചടിച്ചതു്.

1954/1129

പകർപ്പവകാശം സുരക്ഷിതം] [വില രൂപ-൧

ഭാഷാഗ്രന്ഥാവലി—അങ്കം 83

അലങ്കാരസംക്ഷേപം

UNIVERSITY LIBRARY
8th NOV 1954
MADRAS

പ്രസാധകൻ

ശൂരനാട്ടു കുഞ്ഞൻപിള്ള എം. ഏ.

ആണററി ഡയറക്റ്റർ
ഹസ്തലിഖിതഗ്രന്ഥശാല, തിരുവനന്തപുരം.

തിരുവനന്തപുരം കമലാലയാ പ്രസ്സിൽ
അച്ചടിച്ചതു്.

1954/1129

പകർപ്പവകാശം സുരക്ഷിതം] [വില രൂപ ൧

165099
38091
015:90P
32J4

ഉള്ളടക്കം

നമ്പർ	വിഷയം	പുറം
	അവതാരിക	
1	ഛേകാനുപ്രാസം	1
2	വൃത്ത്യനുപ്രാസം	3
3	ലാടാനുപ്രാസം	4
4	യമകം	5
5	പുനരുക്തവദാഭാസം	6
6	ഉപമ	6–8
7	അനന്വയം	9
8	ഉപമേയോപമ	9
9	സ്മരണം	10
10	രൂപകം	12–15
	(i) സമസ്തവസ്തുവിഷയംരൂപകം	
	(ii) ഏകദേശവിവർത്തിരൂപകം	
	(iii) കേവലരൂപകം	
	(iv) മാലാരൂപകം	
	(v)) പരമ്പരിതരൂപകം	
11	സന്ദേഹം	15
12	ഭ്രാന്തിമാൻ	16
13	അപഹ്നുതി	16
14	ഉത്പ്രേക്ഷ	18
15	അതിശയോക്തി	21
16	ദീപകം	24
17	ദൃഷ്ടാന്തം	25
18	നിദർശന	27
19	വ്യതിരേകം	28
20	സഹോക്തി	28
21	സമാസോക്തി	29
22	അപ്രസ്തുതപ്രശംസാ	30
23	അർത്ഥാന്തരന്യാസം	32
24	വക്രോക്തി	32
25	വിരോധം	33
26	അസംഗത	33
27	വിഭാവന	34
28	വിശേഷോക്തി	34
29	വ്യാജസ്തുതി	35
30	പരിസംഖ്യ	35
31	സൂക്ഷ്മം	36
32	വ്യാജോക്തി	36
33	ശ്ലേഷം	37
34	വക്രോക്തി	37

അവതാരിക

മാനുസ്ക്രിപ്റ്റ്സ് ലൈബ്രറിയിൽ സൂക്ഷിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു പഴയ അലങ്കാരഗ്രന്ഥമാണ് ഭാഷാത്രൈമാസികം വഴി പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നത്. മഹാകവി ഉള്ളൂർ 'അലങ്കാരസംക്ഷേപം' എന്ന പേരിൽ ഈ ഗ്രന്ഥത്തെ കേരളസാഹിത്യചരിത്രം ഒന്നാം വാല്യത്തിൽ ഉൾപ്പെടുത്തി പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ട്. (കേ. സാ. ച. ഭാഗം ൧. പു. ൪൨൧). അലങ്കാരസംക്ഷേപം എന്ന പേര് ഗ്രന്ഥത്തിൽ ഉള്ളതല്ല; മഹാകവി കൊടുത്തിട്ടുള്ളതാണ്. ആ പേര അസാധുവല്ലാത്തതിനാൽ ഇവിടെയും സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഈ ഗ്രന്ഥം ശ്രീ. ഈ. വി. രാമൻ നമ്പൂതിരി ശേഖരിച്ചു കൊണ്ടുവന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണ്. വേറേ മാതൃക കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടില്ല. ഉപലബ്ധമായ മാതൃകയിൽത്തന്നെ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ ആദിയും അന്തവും ഭാഗങ്ങൾ വിട്ടിട്ടുള്ളതായിട്ടാണു തോന്നുന്നത്. സാധാരണ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുന്ന മംഗളശ്ലോകം ഇതിൽ കാണുന്നില്ല. അവസാനത്തിലുള്ള പദ്യം തന്നെ അപൂർണ്ണമായിട്ടാണു നില്ക്കുന്നത്. ഗ്രന്ഥത്തിൻെറ എത്ര ഭാഗം വിട്ടിട്ടുണ്ടെന്ന് ഈ മാതൃകയിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ല.

ലീലാതിലകത്തെപ്പററി പരിഗണിച്ച ശേഷമാണ് മഹാകവി സാഹിത്യചരിത്രത്തിൽ അലങ്കാരസംക്ഷേപത്തെപ്പററി പ്രതിപാദിക്കുന്നത്. കാലവിഷയകമായി ലീലാതിലകത്തോടു ചേർത്തു് അലങ്കാരസംക്ഷേപത്തെ ഗണിക്കാവുന്നതാണ്. ഈ അഭിപ്രായത്തിലായിരിക്കണം മഹാകവി ഇപ്രകാരം ഉൾപ്പെടുത്തി പ്രതിപാദിച്ചതു്. രവിവർമ്മ എന്നൊരു രാജാവിനെപ്പററി ഇരുപതോളം പദ്യങ്ങൾ ഇതിൽ ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഈ രവിവർമ്മ, സംഗ്രാമധീര രവിവർമ്മയാണെങ്കിൽ ഈ ഗ്രന്ഥവും ലീലാതിലകത്തിൻെറ കാലത്തോടു് അടുത്തു് ഉണ്ടായതായി ഊഹിക്കാം. 'ആ ഊഹത്തെ ആധാരമാക്കി ഇതിൻെറ കർത്താവു് കൊല്ലം ആറാം ശതകത്തിൽ ജീവിച്ചിരുന്നതായി സങ്കല്പിക്കാം. എന്നാൽ അതിനു തെളിവു്

പോരാത്താണിരിക്കുന്നതു്'' എന്നാണു് മഹാകവിയുടെ അഭിപ്രായം. ഗ്രന്ഥത്തെ വീണ്ടും വീണ്ടും പരിശോധിച്ചതിലും കൂടുതൽ വ്യക്തമായ അഭിപ്രായത്തിനു വഴി കാണുന്നില്ല.

രവിവർമ്മയ്ക്കു പുറമേ രാമവർമ്മ എന്നൊരു രാജാവിനെപ്പറ്റിയും, കോഴിക്കോട്ടേ മാനവിക്രമനെന്ന ഒരു സാമൂതിരിപ്പാടിനെപ്പററിയും ചില ശ്ലോകങ്ങളുണ്ടു്. എന്നാൽ ഈ രാജാക്കന്മാർ ആരെന്നു് അറിയാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയാണിരിക്കുന്നതു്. ഗ്രന്ഥകാരൻ ആരെന്നും അറിവില്ല.

ലീലാതിലകത്തിനും ഈ ഗ്രന്ഥത്തിനും തമ്മിൽ പ്രതിപാദനരീതിയിൽ സാദൃശ്യം കാണ്മാനുണ്ടു്. സൂത്രം, വൃത്തി, ഉദാഹരണം എന്നാണല്ലോ ലീലാതിലകത്തിലെ പ്രതിപാദനരീതി. സൂത്രവും വൃത്തിയും ലീലാതിലകത്തിൽ സംസ്കൃതമാണു്. ഉദാഹരണങ്ങൾ മണിപ്രവാളവും. സൂത്രത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തു് കാരിക എന്നാണു് ഈ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ പോക്കു്. അതു് അധികവും മലയാളത്തിലുമാണു്. പ്രതിപാദനരീതിയിൽ അതാണു് മുഖ്യമായ വ്യത്യാസവും. വൃത്തി ഇതിലും സംസ്കൃതത്തിലാണു്. ഉദാഹരണം അധികവും മണി-പ്രവാളത്തിലും. ഈ രീതിതന്നെ ലീലാതിലകത്തിനോടുള്ള സാമ്യം സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ഇതിനും പുറമേ ലീലാതിലകത്തിൽ കാണുന്ന 'അതിശയരമണീയാ രാമദേവീ! കണ്ടാ നിൻ' എന്നു തുടങ്ങുന്ന പദ്യം ഈ ഗ്രന്ഥത്തിലും കാണുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ പരിഗണിച്ചിട്ടുള്ള അലങ്കാരങ്ങളുടെ എണ്ണത്തിലും, ലക്ഷണനിർവ്വചനത്തിലും വ്യത്യാസം കാണാൻ ഉണ്ടെന്നുള്ളതു് ശ്രദ്ധേയവുമാണു്.

ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങളും അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങളും ഇതിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്. 'ഛേകാനുപ്രാസം', 'വൃത്ത്യനുപ്രാസം', 'ലാടാനുപ്രാസം', 'യമകം', 'പുനരുക്തവദാഭാസം' എന്നിവയെപ്പററി പറഞ്ഞിട്ടു് ചിത്രകാവ്യത്തെ നീരസമെന്നു പറഞ്ഞു തള്ളുന്നു. ഇരുപത്തിയെട്ടു് അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങൾ കൈക്കൊണ്ടിട്ടുണ്ടു്. അവ ഇവിടെ വിസ്തരിക്കുന്നില്ല. ചില അലങ്കാരങ്ങളുടെ ലക്ഷണകരണത്തിൽ സാഹിത്യദർപ്പണത്തോടു സാമ്യം കാണുന്നുണ്ടു്.

ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുള്ള മണിപ്രവാളശ്ലോകങ്ങൾ സാമാന്യം നല്ലവ തന്നെ. പഴയ രീതിയനുസരിച്ച് പല നായികമാരെപ്പററിയുള്ള പ്രശംസാപദ്യങ്ങളും ഇതിൽ ഉണ്ട്.

ഉദ്ധൃതപദ്യങ്ങൾ മദ്ധ്യകാലമണിപ്രവാളത്തിന്റെ പ്രാതി-നിധ്യം കൈക്കൊള്ളുന്നു. മദ്ധ്യകാലഘട്ടത്തിൽ അലങ്കാരശാസ്ത്ര സംബന്ധമായി ലീലാതിലകംപോലെ മററു ഗ്രന്ഥങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നതിനു തെളിവായി ഈ ഗ്രന്ഥത്തെ കരുതണം.

ഇതിന്റെ പ്രകാശനത്തിൽ എന്നെ സഹായിച്ച മാന്യസ്നേഹിതന്മാരായ ശ്രീ. കെ. എസ്. മഹാദേവശാസ്ത്രിയെയും ശ്രീ. വെണ്ണിക്കുളം ഗോപാലക്കുറുപ്പ് അവർകളെയും ഞാൻ സ്മരിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

ഇതിന്റെ കൈയെഴുത്തു പ്രതിയും മററും ഉണ്ടാക്കി സഹായിച്ചതു് ശ്രീ. എൻ. ശ്രീധരൻ നായരാണു്.

മാനുസ്ക്രിപ്റ്റ്സ് ലൈബ്രറി
30—12—'53

ശൂരനാട്ടു കുഞ്ഞൻ പിള്ള
ഓണററി ഡയറക്ടർ

UNIVERSITY LIBRARY
8 NOV 1954
MADRAS

അലങ്കാരസംക്ഷേപം §

(ലീലാതിലകത്തിന്റെ മാതൃകയിലുള്ള ഒരു പഴയ അലങ്കാരഗ്രന്ഥം)

* ഛേകാനുപ്രാസം—വൃത്ത്യനുപ്രാസം

(1)

അനേകവ്യഞ്ജനങ്ങൾക്ക സകൃത്സാമ്യമനേകധാ
ഛേകാനുപ്രാസമെന്നാഹുഃ, വൃത്ത്യനുപ്രാസമന്യഥാ.

(2)

ഏകവ്യഞ്ജനസാദൃശ്യം നൈകസാദൃശ്യമേകധാ
അനേകത്ര്യാദിസാദൃശ്യമിങ്ങിനേ മൂന്നു ജാതി സഃ.

തത്ര ഛേകാനുപ്രാസോ യഥാ—

ഏണാങ്കചൂഡരമണീം രമണീയപീന-
ശ്രോണീനിരസ്തപുളിനാം നളിനായതാക്ഷീം
വീണാധരാമധികബന്ധുരബന്ധുജീവ-
ശോണാധരാമചലരാജസുതാമുപാസേ. 1

അത്ര രമണീം രമണീയ ഇതി രേഫ-മകാര-ണകാരാത്മകസ്യ വ്യഞ്ജനസമുദായസ്യ സകൃത് സാമ്യം. ഏവമേവ അസ്യ 'പുളിനാം നളിനായതാക്ഷീം' ഇത്യത്ര, 'വീണാധരാം ശോണാധരാം' ഇത്യത്ര ച, 'ബന്ധുരബന്ധുജീവ' ഇത്യത്ര ച വിദ്യമാനത്വാദ് അനേകധാത്വം. വ്യഞ്ജനഗ്രഹണം സ്വരസാദൃശ്യാനിയതത്വബോധനാർത്ഥം.

---

§ കാരികകൾക്ക പ്രത്യേകവും ഉദാഹരണശ്ലോകങ്ങൾക്ക് പ്രത്യേകവും അക്കങ്ങൾ കൊടുത്തും, അലങ്കാരത്തിന്റെ പേരു യഥാസ്ഥാനത്ത് എടുത്തു കാണിച്ചും പ്രസാധനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതാണ്.

വലയത്തിന് അകത്തു കാണുന്ന നമ്പർ കാരികയെ കാണിക്കുന്നു.

* ഈ അടയാളം സൗകര്യത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചു പ്രസാധകൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള വിഷയവിഭജനത്തെ കാണിക്കുന്നു.

യഥാ—

ആലോലബാലമുകുളേ ബകുളേ വിഹാരം
കോലുന്ന കോലമുരികേ! വരികെന്നുപാന്ഥേ
ലീലാവനത്തിലിവിടെക്കമനീയശീലാ
നീലാക്ഷി നീവി മലർമാതെഴനെള്ളിനാളോ? 2

അത്ര പൂർവാർധേ ഛേകാനുപ്രാസഃ. 'കോലുന്ന കോലമുരികേ' ഇത്യത്ര ലകാരഗതസ്യ സ്വരസ്യ രൂപഭേദഃ. 'മുരികേ വരികെന്നുപാന്ഥേ' ഇത്യത്ര കകാരഗതസ്യ സ്വരസ്യ. മാത്രാഭേദശ്ച അനുപ്രാസവ്യാഘാതായ ഭവതി. കിഞ്ച, അനുപ്രാസപ്രസ്താവേ കേവലസ്വരസാമ്യം അകിഞ്ചിത്കരമേവ.

യഥാ—

ഇത ദലയതി ചിത്തംകാമ്പു യൂനാം
മദനനയം വിദയം വിയോഗഭാജാം
മൃദുപവനവിധൂതചൂതവല്ലീ-
കിസലയകത്രികകൊണ്ടു ചിത്രനീവീ!. 3

അത്ര പ്രഥമപാദേ തകാരാദൗ, ദ്വിതീയപാദേ മകാരാദൗ ച വർണ്ണചതുഷ്ടയേ യദ്യപി കേവലം അകാരാത്മകസ്യ സ്വരസ്യ സാമ്യം വിദ്യതേ തഥാപി ന തദ് അനുപ്രാസപ്രയോജകം. 'വിധൂതചൂതവല്ലീ' ഇത്യത്ര വ്യഞ്ജനസ്യാപി സാമ്യേ സ്പഷ്ടോഽനുപ്രാസഃ. 'കത്രികകൊണ്ടു ചിത്രനീവീ' ഇത്യത്ര സ്വരസാമ്യം വിനാപി സ്ഫുട ഏവ. പദാദിവർണ്ണവർണ്ണാനുപ്രാസേ തു പദവിച്ഛേദഗതപാഠവിളംബനശക്ത്യാ കേവലസ്വരസാമ്യമപ്യനുപ്രാസം പ്രയോജയതി.

യഥാ—

ആസന്നസന്ധ്യമസിതാഭമനാജ്യസിക്ത-
മഭ്യർണ്ണപങ്കമവലോകിതദീനവർഗ്ഗം
ഉദ്വിഗ്നകർതൃകമനുഷ്ണമഗോരസാർദ്ര-
മന്ധോ ഭവത്യരുച(മ)പ്യമൃതോപമാനം. 4

വൃത്ത്യനുപ്രാസോ യഥാ—

കരകലിതകുരംഗം കണ്ണിലത്യന്തപിംഗം
ചികുരഭരിതഗം(ഗം) ചീത്തകാരുണ്യരംഗം
പരികലിതഭുജംഗം പർവ്വതാപത്യസംഗം
മരുവുക ഹൃദി തുംഗം മാമകേ ശൈവമംഗം 5

അത്ര അനുസ്വാരോത്തരസ്യ 'ഗകാരസ്യൈകവ്യഞ്ജനസ്യാസകൃത് സാദൃശ്യം. പാദേഷു ച പ്രത്യേകം കകാ(രാ)ദേരേകവ്യഞ്ജനസ്യ സകൃത് സാദൃശ്യം: അസ്യ ച അലങ്കാരത്വേ സഹായസാപേക്ഷത്വനിയമാന്ന പൃഥഗ്ഗണനം കൃതം.

യഥാ വാ—

തെച്ചിപ്പൂവിൽ പതംഗദ്യുതിവിതതിമയേ
ചേർത്തു ശൃംഗാരലക്ഷ്മീ-
മച്ചിപ്പാൻ മാരഭൂപാലനു ജലധിമണി-
ച്ചാണമേലേണനേത്രേ!
വച്ചപ്പാട്ടുണ്ടു പാർത്താലിതു തുഹിനകരൻ
കിങ്കരൻ തൻകരം കൊ-
ണ്ടച്ചച്ചോ! കാണരയ്ക്കിന്നതു നരനിരയാം
ചന്ദനം ചന്ദ്രലേഖേ! 6

അത്ര 'പതംഗദ്യുതിവിതതിമയേ' ഇത്യത്ര തകാരസ്യൈകവ്യഞ്ജനസ്യ അസകൃത്സാദൃശ്യം. 'മണിച്ചാണമേലേണനേത്രേ' ഇത്യത്ര ണകാരസ്യ ച. 'ചന്ദനം ചന്ദ്രലേഖേ' ഇത്യത്ര അനേകവ്യഞ്ജനസ്യ ഏകധാ സകൃത്സാദൃശ്യം. 'തുഹിനകരൻ കിങ്കരൻ തൻകരംകൊണ്ടു'' ഇത്യത്ര കകാരരേഫാത്മകസ്യ വ്യഞ്ജന(സ)മുദായത്രയസ്യ പരസ്പരസാദൃശ്യമിതി ഭേദത്രയമപി ദ്രഷ്ടവ്യം.

മണ്ടേലുന്മേഷി വെൺമാലതിമലരിൽ നില-
　　ച്ചമ്പിലച്ചമ്പ കൗഘലം
തന്മേൽ മേന്മേലുരുമ്മിപ്പ്(ര)മുലകിൽ വിത-
　　ച്ചാമ്പൽതൻ പൂമ്പരാഗാൻ
കമ്രേ നമ്രേ നവാമ്രേ തടവി വടിവിനോ-
　　ടാഗതാനന്തിനേരം
മമ്മാ! രമ്യാംഗി! സമ്മാനയ മലയസമീ-
　　രാങ്കുരാൻ § കെങ്കയമ്മേ! 7

ഇത്യാദയോऽനുപ്രാസ-വൃത്ത്യനുപ്രാസഭംഗിവിശേഷാഃ.

* ലാടാനുപ്രാസം

(3)

വിധ്യുദ്ദേശാദിയോഗത്താൽ പ്രവിഭിന്നസമന്വയം
(ഏ)കാർത്ഥശബ്ദസാമ്യം യല്ലാടാനുപ്രാസമാമതു.

യഥാ —

രവിവർമ്മനരേന്ദ്രപാലിതാനാം
അനുകൂലാഃ പരിപന്ഥിനോ ജനാനാം.
രവിവർമ്മനരേന്ദ്രവൈരഭാജാം
അനുകൂലാഃ പരിപന്ഥിനോ ജനാനാം. 8

അത്ര പൂർവ്വാർദ്ധേ 'പരിപന്ഥിന ഉദ്ദിശ്യ അനുകൂലത്വം വിധീയതേ. ഉത്തരാർദ്ധേऽനുകൂലാൻ ഉദ്ദിശ്യ പരിപന്ഥിത്വം വിധീയതേ ഇത്യന്വയഭേദഃ. ജനാനാമിത്യസ്യ തു "പാലിതാനാം, വൈരഭാജാം" ഇതി വിശേഷണഭേദാദ് അന്വയഭേദഃ. തഥൈവ രവിവർമ്മനരേന്ദ്ര ശബ്ദസ്യ പാലനവൈരലക്ഷണസംബന്ധിഭേദാദ് അന്വയഭേദഃ.

§ 'സമീപാങ്കുരാൻ' എന്നു ഗ്രന്ഥപാഠം.

ത്രൈലോക്യനാഥനിടിലാനലസംഹൃതാത്മാ
സംകല്പയോനിരളിചൂഷിതബാണസാരഃ
നീലാരവിന്ദനയനേ! നയനേ ത്വദീയേ
ശസ്ത്രം വിധായ വിദധാതി വശേ ജഗന്തി. 9

അത്ര 'നയനേ നയനേ' ഇത്യത്ര പ്രത്യയാംശസ്യ ഭിന്നത്വേഽപി തദപേക്ഷയാ പ്രാതിപദികസാമ്യസ്യാധിക്യപ്രതീതേഃ ലാടാനുപ്രാസത്വമേവ.

* യമകം

(4)

വിഭിന്നാർത്ഥങ്ങളായുള്ള വർണ്ണങ്ങൾക്കു പുനഃ ശ്രുതി
താദൃശീ യമകം പ്രോക്തം ഭിന്നമാവൃത്തികൊണ്ടതു്

യഥാ—

ആകാശം കേവലന്തേ വിഷമംഹിതഭുജ-
ങ്ഗങ്ങളംഗേ ത്തുകിൽച്ചാ-
ർത്താകാശം കേവലം തേ വിഷമനയന! കേ-
ളെങ്കിലും തിങ്കൾമൌലേ!
ഏകീഭാവം കണക്കേ പരിചിതസുഖദം
മററു കണ്ടീലിതിന്നി-
ന്നേകീഭാവം കണക്കേ പരിചിത്തു (തി)രുവേ-
കപ്പൂരത്തമ്പിരാനേ! 10

കലാമണി! കേൾ തവ ഫാലമിന്ദോഃ
കലാമണീചാഞ്ചിതവേണി വാണീ
കലാമണീ വാമദൃശാം മനോ നിൻ-
കലാമണീയോ ധൃതി വിശ്വയൂനാം 11

ഇദം ചതുരാവൃത്തിയമകം.

കാന്തേഷു വാസന്തദിനേഷു കാന്തേ!
പൂന്തേന്മണീ! ചമ്പകപാടലേഷു
ഞാന്തേടിനേൻ നിൻ വിരഹേ ദവാഗ്നിം
പൂന്തേന്മണീ ചമ്പകപാടലേഷു. 12

ഇദം പാദാവൃത്തി.

ഇത്യേഷാ യമകഭേദസ്യ ദിഗ് ദ്രഷ്ടവ്യാ.

* പുനരുക്തവദാഭാസം

(5)

പുനരുക്തവദാഭാസമലംകാരമതാമുഖേ
വിഭിന്നാകാരശബ്ദങ്ങളേകാത്ഥതേപന തോന്നുകിൽ.

യഥാ—

അതിനിർമ്മലധവളയശാ
രവിഭാനുപ്രതി(മ)പൌരുഷാവാസഃ
വിഹിതാഹിതസംഹാരോ
രവി(വ)ർമ്മായം വിഭാതി നൃപരാജഃ 13

(6)

ചിത്രാണാം നീരസത്വംകൊണ്ടത്ര നൈവ നിരൂപണം
അത്ഥാലങ്കാരസംക്ഷേപഃ ക്രിയതേfതഃ പരം മയാ.

(7)

സമാനമായ ധർമ്മംകൊണ്ടുപമാനോപമേയയോഃ
കാവ്യേ നിബന്ധം സംബന്ധമുപമാലംകൃതിർമ്മതാ.

(8)

ഇന്നാലവയവങ്ങൾക്കും ശബ്ദേനോപാത്തതാ യദി
പൂർണ്ണയാം ഗമ്യമാനത്വേ കസ്യചില്ലുപ്തയാ(മത്തു്).

തത്ര പൂർണ്ണോപമാ യഥാ -

ശ്രീമത്താമൊൻകടമുൻ(?)പുനരിരവികവി
പ്രൗഢർ മറവുന്നിരൂഢ-
പ്രേമസ്തോമം കളിച്ചീടിന കളിനിലമി-
പ്പൂതിവാ ജാതശോഭം
നാമിപ്പോരുന്നതെല്ലാം പരമൊരു പരിഹാ-
സാസ്പദങ്ങളൊങ്ങു തിങ്കി-
ത്തുമപ്പാടീടമിക്കും തുറയിലൊരു മുറി-
ത്തോണി കാണായപോലെ. 14

അത്ര വക്തുഃ കവേരഭ്ച്ഛിന്നായാ നാവശ്ച പരിഹാസാസ്പദത്വേന സമാനേന ധർമ്മേണ സാദൃശ്യലക്ഷണഃ സംബന്ധോ വാക്യാർത്ഥഃ.

ലുപ്തോപമാ യഥാ—

സരസിജമുകുളേ മനോഭിരാമേ
ദിനകരബാലമയൂഖരേഖ പോലെ
അയി തവ മുലമേലണിഞ്ഞതാരി-
ന്നഭിനവരത്നശലാക രത്നവേണീ! 15

സമാനധർമ്മലോപേ ലുപ്തൈഷാ. അത്ര സ്തനസ്യ സരസിജമുകുളസ്യ ച വൃത്തോന്നതം സ്ഥൂലമൂലഞ്ച സംസ്ഥാനം സമാനധർമ്മഃ. അഭിനവരത്നശലാകാത്വേന അധ്യവസിതായാ നഖരേഖായാഃ ദിനകര-ബാലമയൂഖരേഖായാശ്ച സൂക്ഷ്മദീർഘസംസ്ഥാനം താമ്രവർണ്ണശ്ച സമാനധർമ്മഃ. തദുഭയമപി അർത്ഥസാമർത്ഥ്യാത് ഗമ്യതേ.

യഥാ വാ—

വൃന്ദാരകാനോകഹസോദരസ്തേ
ബാഹുര്യ്യശശ്ചന്ദ്രകരാവദാതഃ
ശൗര്യ്യാംബുരാശേ! രവിവർമ്മഭൂപ!
കോ നാമ ലോകേ ഭവതസ്സധർമ്മാ. 16

8

അത്ര പൂർവ്വവാക്യേ സർവകാമപ്രദത്വസ്യ സമാനധർമ്മസ്യ ലോപഃ. ദ്വിതീയവാക്യേ തു ഉപമാദ്യോതകസ്യ ലോപഃ. തൃതീയവാക്യേ തു ഉപമാനസ്യ സമാനധർമ്മസ്യ ച ലോപഃ. തത്രോപമാനസ്യ കോ നാമേതി ഭംഗ്യാ നിഷിദ്ധസ്യ അവിവക്ഷിതത്വം ലോപഃ. 'ഗമ്യമാനത്വേ കസ്യചിത്' ഇത്യത്ര ഗമ്യമാനം അവിവക്ഷിതസ്യാപ്യുപലക്ഷണം. സമാനധർമ്മസ്തു നിർദ്ദോഷാണാം ഗുണാനാം പരിപൂർത്തിഃ പ്രസ്താവാൽ ഗമ്യതേ. 'ജലധിമണിച്ചാണമേലേണനേത്രേ' ഇത്യത്ര ഏണനേത്ര ഇതി 'ത്രി'ലോപേ ലുപ്തോപമാ. ഏണസ്യ നേത്രേ ഏണനേത്രേ ഇതി തത്ര പൂർവ്വം സമാസഃ. ഏണനേത്രേ ഇവ നേത്രേ യസ്യാഃ ഇതി പശ്ചാൽ വിഗ്രഹഃ. തത്രോപമാനവാചകസ്യ പൂർവ്വസമാസോത്തരപദസ്യ നേത്രശബ്ദസ്യ സമാസവശാത് ലോപഃ. ഇവശബ്ദസ്യ ച നിവൃത്തിഃ. സംസ്ഥാനവിശേഷരൂപഃ സമാനധർമ്മശ്ചാർത്ഥശക്ത്യാ ഗമ്യതേ ഇതി ത്രിലോപഃ. കസ്യചിത് ഇതി കാരികാഗതമേകവചനം അവിവക്ഷിതം. ഇത്യേഷാ ലുപ്തോപമായാ ദിഗ്ദ്രഷ്ടവ്യാ.

(9)

ഉപലക്ഷണയോർബിംബപ്രതിബിംബത കുത്രചിത്
തുല്യധർമ്മം തഥാ സാമ്യം അർത്ഥശക്ത്യാ വരും ക്വചിത്.

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവേന സ്ഥിതസ്സമാനധർമ്മോ യഥാ—

നക്ഷത്രാണാം നികായം ഗഗനമരതക-
ത്തുമലർപ്പാലികായാ-
മൊക്കച്ചിക്കിപ്പുരത്തിപ്പുരിചൊടിത സമാ-
യാതി സന്ധ്യാ ദിനാന്തേ
മയ്യൂണ്ണാർമൗലിമാലയ്ക്കിഹ മരതകമാ-
ലയ്ക്കു മാലയ്ക്കു പൂവും
കയ്ക്കൊണ്ടെൻതോഴി! ചന്തം തടവിവരുമിള-
ന്തോഴിതാനെന്ന പോലെ.

അത്ര സഖീസന്ധ്യയോഃ സാദൃശ്യഹേതുരുഭയത്രാനുഗതഃ കശ്ചിത് ധർമ്മോ ന വിദ്യതേ. കിന്തു സഖ്യാ ഉപലക്ഷണഭൂതാനി യാനി പുഷ്പാണി തത്സ്ഥാനീയതയാ സന്ധ്യായാഃ നക്ഷത്രാണി വിദ്യന്തേ. തതശ്ച ഉപലക്ഷണഭൂതാനാം പുഷ്പാണാം നക്ഷത്രാണാം ച ഉജ്ജ്വലവർണ്ണതാദിജനിതപരസ്പരസാദൃശ്യാപരപര്യായോ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവഃ സമാനധർമ്മതയാ സ്ഥിതഃ സഖീസന്ധ്യയോരു(പ)മാം പ്രയോജയതി. തത്ര മരതകോപാദാനം 'ഗഗനമരതകഞ്ജുമലപ്പാലികായാ'മിതി രൂപകമപ്യത്രോപകരുതേ. തത്ര മരതകോപാദാനം വർണ്ണതോ ഗഗനസാമ്യാർത്ഥം. നാത്ര ദിനാന്തസമായാനമാത്രം സമാനധർമ്മഃ. 'പൂവും കൈകൊണ്ടി'തി വിശേഷണസ്യ ആധിക്യപ്രസംഗാത്. ദിനാന്തസമായാനസ്യ സഖീധർമ്മത്വാന്നിയതത്വാച്ച.

അർത്ഥസാമർത്ഥ്യാക്ഷിപ്തം സാദൃശ്യം യഥാ—

കാക്കും കാക്കമ്മിക്കേകും പുരികുഴൽ, കമല-
ത്താരൊടും കാതൊടും ചെ-
ന്നേ(ൽ)ക്കും ചേർക്കണ്ണ്, കൊട്ടുക്കും വിന കമല-
ക്ക(?)മ്മുലക്കുന്നു രണ്ടും *f*
തേക്കും ചേക്കാ വിഷാദം തിറവിയ ജ്വലന-
പ്രൗഢി, കുംഭീന്ദ്രഗർവ്വം
പോക്കും പോക്കാക്ക് വാഴ്ത്താവിതു തവ വപുരു-
ത്തീർണ്ണമുത്രാടമാതേ 18

അത്ര ക്രമാൽ പഞ്ചസു വാക്യേഷു അതിക്രമണ-വിരോധ-ദുഃഖദാന-വിഷാദാപാദന-ഗർവ്വാപനയനരൂപാ അർത്ഥാഃ നായികാവർണ്ണനാത്മകപ്രകരണശക്ത്യാ സാദൃശ്യേ പര്യവസ്യന്തി. ആദ്യേ വാക്യദ്വയേ ശ്ലേഷോ*f*പി സംകീർയ്യതേ.

* അനന്വയം, ഉപമേയോപമ

(10)

ഉപമാനോപമേയങ്ങളൊന്നേയാകിലനന്വയം
വാക്യാന്തരേ പകർന്നീടിലുപമേയോപമാ ഭവേത്.

---

f 'വിന കനകമലയ്ക്കുമ്മുലക്കുന്നു രണ്ടും' എന്നു് ആയിരിക്കുമോ?—പ്ര.

അനന്വയോ യഥാ—

ഗുണൈർല്ലോകോത്തരൈരെസ്തൈസ്തൈഃ
കീർത്തിം വിതന്വതേതരാം
രവിവർമ്മമഹീപാല!
ഭവാനിവ ഭവാൻ പ്രഭോ! 19

ഉപര്യുപരി കീർത്തിപ്രസരണനിദാനഭൂതൈഃ ലോകോത്തരൈഃ ഗുണഗണൈർവ്വിശിഷ്ടത്വാത് ഭവതഃ കിമപ്യുപമാനം ന വിദ്യത ഇതി ഭാവഃ. അത്ര ഉപമാനോപമേയയോഃ വസ്തുതഃ ഏകത്വേ-ഽപി ശബ്ദോപാധിദ്വാരാ പ്രമുഖപ്രതീതം ഭേദം അശ്രിത്യ അലങ്കാരനിർവ്വാഹഃ. അഥ വിമർശദശായാം ഏകസ്യൈവ വിരുദ്ധധർമ്മസംസർഗ്ഗോഽനുപപദ്യമാനഃ സദൃശവസ്ത്വന്തരനിഷേധേ പര്യവസ്യതി.

ഉപമേയോപമാ യഥാ—

സഞ്ചിന്തിതേ സകലലോകസമസ്തകാമ-
സമ്പാദനേ പ്രതിദിനം രവിവർമ്മഭൂപ!
കല്പദ്രുമേണ സദൃശസ്തവ ബാഹുരേഷ
കല്പദ്രുമോഽപി ഭജതേ തവ ബാഹുസാമ്യം. 20

യദ്യത്ര കല്പദ്രുമം പ്രാകരണികഃ കല്പദ്രുമഃ കദാചിദുപമാനം അപേക്ഷേത തർഹി തവ ബാഹുരേവ തദ്ഭരസഹഃ. ഏവഞ്ച തവ ബാഹ്വോഃ കല്പദ്രുമം വിനാ കിമപ്യുപമാനം ന വിദ്യതേ ഇതി ഭാവഃ.

* സ്മരണം

(11)

തുല്യാർത്ഥസംപ്രയോഗംകൊണ്ടുദ്ബുദ്ധം യത്ര ജായതേ
തുല്യാനുഭൂതിജനിതസംസ്കാരം സ്മരണം ഹി തത്.

യഥാ—

പേടിച്ചീടുവനെത്രയും ബത സഖേ,
    വേഴാമ്പൽനാഥൻ മുതിർ-
ന്നാടിക്കോടയിലാമ്പൽനാഥനെ മറ-
    പ്പാൻ ചെന്നടുക്കും വിധൗ
മൂടിക്കൊണ്ടു മുഖാരവിന്ദമിരുൾകേ-
    ശംകൊണ്ടിളാമേനക-
പ്പേടക്കോകിലവാണി കോപമൊരുനാൾ
    f കയ്യേറ്റാണ്ടു ഞാൻ * * * 21

അത്ര ശങ്കാജന(ക)ത്വേനാനുഭൂതം നായികായാഃ അമർഷസൂചകം കേശപാശേന മുഖസംവരണം പ്രസാദനവ്യാപാരേണ കോപേ ശാന്തേ വിസ്മൃതം, ബീജാങ്കുരവത് വാസനാരൂപേണ ചിത്തേ നിലീനം, പുനഃ കാലാന്തരേ മേഘമണ്ഡലേന ചന്ദ്രമണ്ഡലപിധാനസ്യ സദൃശവസ്തുനഃ സന്ദർശനേനോദ്ബോധ്യതേ. ഭാവാർദ്രേ ചേതസി വിഗളിതവേദ്യാന്തരേ അനുഭവദശാതന്മയതാം ഉപാഗതേ സ്മരണേഽനുഭവഭ്രമേണ തസ്യാമപി ദശായാം ശംകാനിഷ്പത്തിഃ.

തുല്യാർത്ഥസംപ്രയോഗം വിനാ സ്മരണം നായമലംകാരഃ.

യഥാ—

ഏകാന്തത്തിലിരുന്നശേഷഭുവനാ-
    ധാരമ്മനക്കാമ്പുകൊ-
ണ്ടേകന്ദൈവതമിന്ദുപോതകലികാ-
    ചൂഡം നിനയ്ക്കും വിധൗ
നീൾക്കണ്ണാളൊടിരഞ്ഞിളമ്മട്ടുമലർ
    പ്പെണ്ണോടു കണ്ണോല്പല-
ത്താർകൊണ്ടമ്പിലൊരേറുകൊണ്ടതു സഖേ!
    തേന്റീടുമെന്മാനസേ. 22

അത്ര നായികാലംബനേ രത്യാഖ്യേ ഭാവേ വ്യഭിചാരിത്വേന നിലീനസ്മൃതിഃ ചിത്തസ്യ ബാഹ്യവ്യാപാരപരിത്യാഗേന വിവിക്തപ്രദേശാശ്രയണേന ച ഉദ്ബുദ്ധ്യതേ.

---

f 'കൈക്കൊണ്ടതോർക്കുന്നു ഞാൻ' എന്നായിരിക്കാം—പ്ര.

* രൂപകം

(12)

സാമാനാധികരണ്യംകൊണ്ടുപമാനോപമേയയോഃ
അഭേദം യത്ര ഫലതി രൂപകം തദുദാഹൃതം.

(13)

സമസ്തവസ്തുവിഷയമേകദേശവിവർത്തിയും-
കേവലം മാലയും ഭേദം പരമ്പരിതവും തഥാ.

സമസ്തവസ്തുവിഷയം രൂപകം യഥാ—

ചേണാറീട്ടഞ്ചതുസ്സാഗരസലിലനവം-
പട്ടുടുത്തോരു ബാല-
ക്ഷോണിപ്പെണ്ണിന്നു മാരക്ഷിതിരമണനണി-
ഞ്ഞോരു മാണിക്കമാലേ!
കാണിക്കാലം കടക്കൺ കലയ മയി മുദാ
മന്മനക്കാമ്പശേഷം
കാണിക്കാ വെച്ചിതല്ലോ മലരടി തൊഴുതേൻ
മാരചിന്താമണീ! ഞാൻ. 23

അത്ര 'മാണിക്കമാലേ!' ഇത്യുപമാനവാചകസ്യ ലക്ഷണാവൃത്ത്യാ 'മാരചിന്താമണീ'ത്യുപമേയവാചകേന സാമാനാധികരണ്യം. തച്ച തയോഃ സാദൃശ്യാശേഷരൂപമഭേദം പ്രതിപാദയതി. മാണിക്ക-(മാലേയം?മാലായാം) മാണിക്കമാലാശബ്ദപ്രവൃത്തിനിമിത്തസ്യ ധർമ്മസ്യ സ്ഫുടോപലംഭാത് വൈധർമ്മ്യേ കിഞ്ചിന്മാത്രേ സത്യപി അവാന്തരവിശേഷതോപപത്തേശ്ച തദ്വ്യവഹാര ഏവാസ്യാം യുജ്യതേ. നനു സാദൃശ്യമാത്രകഥനമിതി വിവക്ഷാപ്രതീതേഃ. ഏവഞ്ച നായികായാം മാണിക്യമാലാത്വം ആരോപിതം ഭവതി. തത്ര ശോഭാഹേതുത്വം പ്രസിദ്ധമാണിക്യമാലായാഃ. കിഞ്ചിന്മാത്രേ രൂപസമാനസംബന്ധോ നിമിത്തം. ലോഭനീയത്വാദി ച വ്യംഗ്യം. സാ ച മാണിക്കമാലാ കാഞ്ചിദലങ്കാര്യ്യാം ബാലാം അപേക്ഷതേ. നായികയാ ച ക്ഷോണിരലംകൃതാ. അതോ*f*ലങ്കാര്യ്യത്വസാമ്യേന

ക്ഷോണ്യാം ബാലാതപം ആരോപിതം. താദൃശീ ച ബാലാതപസ്വാനുകൂലദുകൂലപരിധാനേന ശോഭതേ. ക്ഷോണീ ച സാഗരേണ തഥാ വേഷ്ടിതാ. അതഃ സാഗരേ ദുകൂലത്വമാരോപിതം. തത്ര ച വേഷ്ടനപരിധാനേ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവേന സ്ഥിതഃ സമാനധർമ്മഃ. തയോശ്ച വർത്തുളസംസ്ഥാനവിശിഷ്ടം ആവരണം ബിംബപ്രതിബിംബതാഹേതുഃ. അനേനാരോപേണ ക്ഷോണ്യാ അഖണ്ഡത്വം ദ്യോതയതാ നായികായാ മർത്ത്യലോകാതിശായിതാ വ്യജ്യതേ. വേഷ്ടനഞ്ച പരിധാനത്വേന അധ്യവസിതം രൂപകമനുഗൃഹ്ണാതി. താദൃശ്യാ ബാലായാഃ ഭൂഷണാ (തദ്ഗപിതര? താദൃഗപിതരണ)-പര്യാപ്തപ്രഭുശക്തിമതാ കാന്തേന ആമുക്തമേവ തഥാത്വം ഭജതേ. നായികാ ച വിലാസാവിഷ്കരണേന ലോഭനീയത്വം ആപാദയതാ മാരേണ ക്ഷോണീഭൂഷണം കൃതാ. അതോ മാരേ ക്ഷിതിരമണത്വം ആരോപിതം. ക്ഷിതിരമണശബ്ദേന പ്രഭുത്വാ ക്ഷിതേഃ കാന്തത്വഞ്ച വിവക്ഷിതം. ഭൂഷണകരണഞ്ച ഭൂഷണാമോചനത്വേനാധ്യവസിതം 'അണിഞ്ഞൊരു മാണിക്കമാലേ' ഇതി. ഏവഞ്ച ഉപമേയാംഗഭൂതേഷു പദാർത്ഥേഷു പ്രത്യേകമുപമാനാംഗാനാം ആരോപാദ് ഇദം സമസ്തവസ്തുവിഷയം രൂപകം. സമസ്താനി രൂപ്യത്വേന അഭിമതാനി വസ്തൂനി സ്വശബ്ദോപാത്താനി വിഷയോ*f*സ്യേതി.

ഏകദേശവിവർത്തിരൂപകം യഥാ—

നേരത്തുരോജകലശങ്ങളുമാടി നൽത്തേ-
ന്നോരൊത്ത വായ്ക്കുരുതി നൽകുവനെന്നിവണ്ണം
മാരജ്വരം കിമപി മാറുമിനി(ക്ക) നീ താ-
ന്മാറത്തു തുട്ട*f* മമ നേരുകിൽ മാരലേഖേ! 24

അത്ര ഉരോജയോഃ കലശത്വമാരോപിതം. സംസ്ഥാനവിശേഷഃ സമാനധർമ്മഃ. 'ആടി'ഇതി ആശ്ലേഷാനുകൂല്യേന സർപ്പണം സ്നപനത്വേന അധ്യവസിതം. അധരേ ച രക്തജലത്വമാരോപിതം. താമ്രോ വർണ്ണഃ സമാനധർമ്മഃ. ഏവം ഉപാത്തസ്യ രൂപകദ്വയസ്യ

f 'ചാട്ടു' എന്നായിരിക്കാമോ?—പ്ര.

ശക്ത്യാ മാരേ ബലികാമഗ്രഹത്വാരോപോ നായികായാം ആശ്രി(താ)ത്വാരോപശ്ച അൎത്ഥാൽ സിദ്ധ്യതഃ. ജ്വരോത്പാദനേ ശമനേ ച സമാനധൎമ്മഃ. പ്രതിക്രിയായാ അകരണേ മാരകത്വം, പ്രതിക്രിയായാ ഈഷത്കരത്വം ച വ്യംഗ്യം. 'നേരുകിലിതി' സത്യവചനം ദേവതാപ്രീതിഹേതുഃ ശപഥത്വേന അധ്യവസിതം. തച്ച ആരോപിതധൎമ്മത്വാദ് ആൎത്ഥം രൂപകം അനുഗൃഹ്ണാതി. ഏവമാരോപ്യമാണസ്യ ക്വചിദ് ശാബ്ദത്വം; ക്വചിദ് ആൎത്ഥത്വം; ഇത്യേകദേശവിവൎത്തിരൂപകമിദം. ഏകദേശേ സ്വശബ്ദോപാദാദ് വിശേഷേണ വൎത്തത ഇതി.

കേവലരൂപകം യഥാ—

രവിവൎമ്മനരേന്ദ്രകീൎത്തിലക്ഷ്മീ-
മയചന്ദ്രാതപദീപിതേ ദിഗന്തേ
പരമിഷ്ടജനേന (വി)പ്രയുക്താഃ
പരിതാപം പരിപന്ഥിനോ ലഭന്തേ. 25

അത്ര കീൎത്തിലക്ഷ്മ്യാഃ ചന്ദ്രാതപത്വമാരോപ്യതേ. ധാവള്യം സമാനധൎമ്മഃ. തച്ച കീൎത്തേഃ കവിസമയസിദ്ധം. ഇഷ്ടജനേനേതി ശ്ലിഷ്ടം. ഏതത് സമസ്തം ഉപമാനോപമേയയോഃ ഏകപദസ്ഥത്വാത്.

യഥാ വാ—

ചാരുശ്രീൎമ്മാലി(?)ബാലക്കുളൎമുല നിഴലി-
ച്ചീലതിന്നുന്നമേ കാൺ
വാരിക്കോരിച്ചൊരിഞ്ഞാരഴകിതു പരിതാ-
പോദയം മാനവാനാം;
മാറിൽച്ചൊൽക്കൊണ്ട തയ്യൽക്കൊങ്കകളിനി വളരു-
ന്നാളിലെന്നല്ല മമ്മാ!
മാരക്ഷ്മാപാലനീരേഴലകൊരു പടിമേ
ല്പാവ ലാവണ്യകേളീ! 26

അത്ര ഭുവനേ യന്ത്രപുത്രികാത്വം ആരോപിതം. തച്ച വ്യസ്തം തയോഃ ഭിന്നപദസ്ഥത്വാത്. വശവർത്തിത്വം സമാനധർമ്മഃ. 'ഈരേഴുലകിതി' തദ്വാസിനോ ജനാ ലക്ഷ്യന്തേ. സാകല്യപ്രതീതിഃ ഫലം.

മാലാരൂപകം യഥാ—

നിർമ്മാതുന്നിരവദ്യരത്നരചനാസീമയ്ക്കു മാമന്മഥ-
ബ്രഹ്മാനന്ദസുധാതരംഗിണിതനിക്കല്ലാനലീലാനിധേഃ
കന്മാഷം തുടരാത്ത വെണ്മതികലയ്ക്കുഴാഴിനീർ ചൂഴുമി-
മ്മന്നിന്മേൽ മാതരുമാക്ക് മാരവിരുതിന്നുള്ളോന്നു മന്മാനസം. 27

അത്രൈകസ്മിൻ വിഷയേ ബഹൂനാം ആരോപിതത്വാത് മാലാരൂപകം. 'കന്മാഷം തുടരാത്ത വെണ്മതികലയ്ക്ക്' ഇതി സവിശേഷണം രൂപകം.

പരമ്പരിതരൂപകം യഥാ—

പണ്ടെ വെന്ന മുല കൈവരും വിധൗ
ഹന്ത! വേണുമൊഴി! ബാണനാക ഞാൻ
ഇന്ദ്രനാക വദനാവലോകനേ
ചന്ദ്രികേ! യുവചകോരചന്ദ്രികേ! 28

* സന്ദേഹം

(14)

ആരോപിതാർത്ഥകോടിസ്ഥവിഷയാരോപിതാന്തരം
സംശയിക്കപ്പെടുന്നാകിൽ സന്ദേഹാലംകൃതിർഭവേൽ.

ആരോപിതവിഷയകോടിഗതഃ സംശയോ യഥാ—

പൊഴിഞ്ഞിതോ ശാരദചന്ദ്രമണ്ഡലം
പിഴിഞ്ഞു പീയൂഷരസം മഹംഗകേ?

ക(ഴി)ഞ്ഞ രാവൻപൊട്ട നീ(?)[1] പൂവിൽ[2] മെയ്
ക(ഴ)ഞ്ഞുഴിഞ്ഞെങ്കൽ മുദാ കലന്റതോ? 29

അത്ര വിശിഷ്ടപീയൂഷരസോ നായികാതനുശ്ച സംശയസ്യ കോടിദ്വയത്വേനോപാത്തൗ. തയോർവ്വിധേയത്വാദ് അന്യത്ര ശ്രുതോഽപി സന്ദേഹഃ തത്ര പര്യവസ്യതി. സ്പർശമാത്രേണാഹ്ലാദാതിശയജനനരൂപഃ സമാനധർമ്മഃ സംശയസ്യ നിമിത്തം.

ആരോപിതാരോപിതാന്തരഗതഃ സംശയോ യഥാ—

കല്പദ്രുമഃ കിമയമാശ്രിതമർത്ത്യലോകഃ
കിം വാ ഗൃഹീതമധുരാകൃതിരംഗജന്മാ
സാക്ഷാത് പുരാരിരഥവേതി ഗുണൗഘശാലീ
ദോളായതേ ഹൃദി നൃണാം രവിവർമ്മഭൂപഃ. 30

അത്ര രാജവിഷയേ പ്രഥമം കല്പദ്രുമ ആരോപിതഃ. തതോഽംഗജന്മാ, തതഃ പുരാരിഃ, തേ പരസ്പരം സംശയകോടിത്വേന നിർദ്ദിഷ്ടാഃ. കല്പദ്രുമാരോപേ വദാന്യതാ സമാനധർമ്മഃ. അംഗജന്മാരോപേ രൂപമാധുര്യം. പരത്ര വിദ്യാശൗര്യാദയഃ. ത ഏവ ഗുണൗഘശബ്ദേന വിവക്ഷിതാഃ. സംശയസ്യ ആരോപമൂലത്വാദ് ആരോപസ്യ ച ബുദ്ധിപൂർവ്വത്വാത് നാത്ര ഭ്രാന്തിഃ. ലോകോത്തരഗുണവിശിഷ്ടത്വാത് സ്ഥൂലദൃഷ്ട്യാ പ്രാകൃതജനസിദ്ധേന രൂപേണ നാസൗ വ്യവഹാരയോഗ്യ ഇതി രൂപാന്തരാണി അപരിതോഷാത് വി(ക)ല്പ്യന്തേ ഇതി വാക്യാർത്ഥഃ.

* ഭ്രാന്തിമാൻ-അപഹ്നുതി.

(15)

വസ്ത്വന്തരതയാ ജ്ഞാതം ഭ്രാന്തിമാൻ സാമ്യഹേതുകം
അപഹ്നുതി പ്രസ്തുതാർത്ഥം നിഷേധിച്ചന്യസാധനം.

1 'നീവി' എന്ന് ആയിരിക്കാമോ—പ്ര.
2 'പൂവൽ മെയ്' എന്നായിരിക്കാമോ—പ്ര.

തത്ര ഭ്രാന്തിമാൻ യഥാ—

ആത്തുംഗമാഞ്ചൊഞ്ചട തന്നിലേന്തും
നേർതിങ്കൾ തേങ്ങാവലയെന്നു ചൊല്ലി
കാത്തും[1] പിടിച്ചരനുടേ ചുമലേറി നോക്കും
മാതംഗവക്ത്രനിത കൈതൊഴുന്നേൻ. 31

അത്ര സാധാരണോ വർണ്ണഃ സംസ്ഥാനഞ്ച ചന്ദ്രകലായാം നാളികേര-ഖണ്ഡഭ്രമം പ്രയോജയതഃ. സ്വാദിഷ്ഠദ്രവ്യലോലുപതാനിബന്ധനം ബാലചാപലം വ്യംഗ്യം.

അപഹ്നുതിര്യഥാ—

ഏതന്നഹേന്ദുമണികാന്തമനംഗബന്ധോ!
താരാപതേ! ഹരിണലക്ഷ്മ ന ലക്ഷ്യമാണം;
അന്തസ്ത്വയാ പ്രിയതമാവിരഹാർത്തിഭാജാം
സന്താപദായി നിഹിതം ഖലു കാളകൂടം. 32

അത്ര പ്രസ്തുതാ ഹരിണലക്ഷ്മ നിഷിധ്യ കാളകൂടം സാദ്ധ്യതേ. തത്ര നിഷേധാക്ഷിപ്തായാഃ പ്രാപ്തേഃ നിഷേധസ്യ ച വിരോധേന പ്രസ്താവേന ബലീയസീ പ്രാപ്തിഃ നിഷേധം ബാധിത്വാ പ്രസ്തുതാ-തിശയസമർപ്പണേ പര്യവസായയതി[2]. വ്യക്ത്യന്തരാനുപലബ്ധധർമ്മ-വിശേഷസംബന്ധാൽ സാമാന്യാന്തർഭാവസ്യ നിഷേധവിഷയത്വ-പ്രതീതേഃ. തതശ്ച സാദ്ധ്യമാനം ആരോപിതം പര്യവസ്യതി. അതോഽത്രാപ്യാരോപമൂലത്വാത് ന ഭ്രാന്തിപ്രസംഗഃ. അത്ര ച ആരോപേ സാധാരണോ വർണ്ണോ ദാഹശക്തിശ്ച നിമിത്തം. ദാഹശ്ച ചന്ദ്രപ്രഭായാം ഉപചർയ്യോഽന്യഥാനുപപത്ത്യാ കാളകൂടത്വാരോപേ തഥോപപത്ത്യാ ച കളങ്കോപാധിതേന പരികല്പിതഃ.

---

1 വൃത്തഭേദം.
2 പര്യവസ്യതി എന്നു മതി.

* ഉത്പ്രേക്ഷാ

(16)

കല്പിതാപ്രസ്തുതത്വേന പ്രസ്തുതസ്യ യദ്ഘടനം
ഉത്പ്രേക്ഷാ സാ സ്വരൂപസ്യ ധൎമ്മഹേതോഃ ഫലസ്യ വാ.

തത്ര സ്വരൂപോത്പ്രേക്ഷാ യഥാ —

സൂക്ഷ്മാവദാതാ നിശിതാഗ്രഭാഗാ
ശംഭോ! കപൎദ്ദേ തവ ചന്ദ്രലേഖാ
മന്ദാകിനീവീചികണാപ്ലുതായാഃ
നിത്യഞ്ജടായാഃ കലികേവ ഭാതി. 33

അത്ര പ്രസ്തുതാ ചന്ദ്രലേഖാ ജടാകലികാലക്ഷണേന അപ്രസ്തു(ത്രത്വേ?തേ)ന സ്വരൂപാന്തരേണോത്പ്രേക്ഷ്യതേ. തസ്യ ച കല്പിതത്വം ജടായാം കലികായാ അത്യന്താഭാവാത്. അത ഏവ നേയമുപമാ. ഉപമായാം തു പ്രസിദ്ധേനോപമാനേ(ന) ഭവിതവ്യം. ഉത്പ്രേക്ഷായാം തു സംഭാവനാക്രോഡീകൃതമുപമാനം സാദ്ധ്യതയാ പരിഗൃഹ്യതേ. സൂക്ഷ്മത്വം അവദാതത്വം നിശിതാഗ്ര(ത്വ)ഞ്ച അത്ര സമാനധൎമ്മഃ.

യഥാ വാ—

അതിശയരമണീയാ രാമതേവീ! കണാ നിൻ
വദനശശികളങ്കം കാന്തി മുങ്ങിക്കലങ്ങി ¶
കുളുർമുലയിണമദ്ധ്യേ വീണുദാരശ്രിയാ വീ-
ണൊഴുകിന വഴിപോലെ രാജതേ രോമരാജിഃ. 34

അത്ര രോമരാജിഃ ശശികളങ്കത്വേന ഉത്പ്രേക്ഷ്യതേ. തസ്യ കല്പിതത്വം.(ച)ന്ദ്ര(?)കളങ്കസ്യ വദനേ ശശിത്വാരോപസിദ്ധത്വാൽ.

¶ 'കാന്തി മുങ്ങി' എന്നതിനു 'കാന്തി നീരിൽ' എന്നും, 'വീണൊഴുകിന' എന്നതിനു 'പോന്നൊഴുകിന' എന്നും ആണു ലീലാതിലകപാഠം. ആ പാഠം മെച്ചം.
—പ്രം.

നീലിമാ തത്ര പ്രതീയമാനഃ സമാനധർമ്മഃ. ഉത്പ്രേക്ഷയാ ച വദനസ്യ നിഷ്കളങ്കത്വേന ചന്ദ്രാദ് വ്യതിരേകോ വ്യജ്യതേ.

യഥാ വാ—

സിന്ദൂരന്നീരസം; ചെന്തളിർ നിറമഴിയും;
    കിംശുകം ഗന്ധഹീനം;
ബിംബം കയ്ക്കും; കഠോരം പവിഴമണി; ജപാ-
    പുഷ്പമോ വാട്ടമല്ലോ;
സന്ധ്യാമേഘം പൊടിച്ചിട്ടതിലമൃതു കഴ-
    ച്ചിട്ടുരുട്ടി ക്രമത്താൽ
നീട്ടിക്കല്പിച്ചിതെന്നേ കരുതുവിനധരം
    നാരണീനന്ദനായാഃ. 35

അത്ര അധരം വിശിഷ്ടസന്ധ്യാമേഘത്വേന ഉത്പ്രേക്ഷ്യതേ. തസ്യ കല്പിതത്വം സ്രഷ്ടുഃ ഭൗതികത്വനിയമാത്. തത്ര സിന്ദൂരാദീനാം നീരസത്വാദിനിബന്ധനനികർഷപ്രതിപാ(ദേ? ദനേ)ന ധ്വനിതോഽധരസ്യ സരസത്വാദിഗുണഃ സമാനധർമ്മഃ.

ധർമ്മോത്പ്രേക്ഷാ യഥാ—

നാകാംഗനാമധുരഗീതിഷു നന്ദനേ തേ
ദാനശ്രിയം പ്രകടിതാം രവിവർമ്മഭൂപ!
ശ്രുത്വാ പ്രസൂനഫലഭാ(ര)നതൈഃ ശിരോഭിഃ
പ്രായോ നതിം വിദധതേ തരവഃ സുരാണാം. 36

അത്ര സന്നിധൗ ദാ(ന)ശ്രീപ്രകടനരൂപാത് നിമിത്താത് സുരതരുഗതത്വേന നമസ്കാരവിധാനലക്ഷണോ ധർമ്മ ഉത്പ്രേക്ഷ്യതേ. തസ്യ കല്പിതത്വം സുരതരൂണാം സ്ഥാവരത്വാത്. സചേതനത്വേഽപി കരണശൂന്യത്വേന ശ്രവണപ്രഹ്വീഭാവയോഃ അസംഭവാത്. പ്രസിദ്ധധർമ്മാന്തരത്വാധിദേവതാസഹകൃതമേവ. ഭാരപ്രയുക്തം നമനമുത്പ്രേക്ഷായാ വിഷയഃ. തത്ര ച നമസ്കാ(രേ)ര ച സാധാരണ്യേനാനുഗതഃ പരിസ്പന്ദസന്ദോഹഃ സമാനധർമ്മഃ.

യഥാ വാ—

ആരൂഢപ്രേമഭാരാർദ്രമന്ഥരാലോലലോചനം
ഇദം തവ മുഖം തന്വി! വൎഷതീവാമൃതം ദൃശോഃ. 37

അത്ര മുഖഗതത്വേന അമൃതവൎഷണം ധൎമ്മ ഉത്പ്രേക്ഷ്യതേ. ഭാവവിശേഷപ്രത്യായിതമാനന്ദക്ലൃപ്യം പ്രതീയമാനോ വിഷയഃ. ആഹ്ലാദകത്വം ച രസഭൂവഃ സമാനോ ധൎമ്മോ നിമിത്തം ആഹ്ലാദസ്യ അലൗകികത്വപ്രതീതിഃ ഫലം.

ഹേതൂത്പ്രേക്ഷാ യഥാ—

കഥയാപി(ച) ലജ്ജതേ ഭവാൻ
നിജയേതി വ്യഥയേവ ഗാഹതേ
രവിവൎമ്മമഹീപതേ! ഭവദ്
ഗുണസാൎത്ഥഃ സകലോ ദിഗന്തരം. 38

അത്ര ഗാഢനേന നിമിത്തേന വ്യഥാ തസ്യൈവ ഹേതുത്വേന ഉത്പ്രേക്ഷ്യതേ. തസ്യാഃ കല്പിതത്വം. തത്ര തയോൎവ്വാസ്ത(വ്യ?വ)സ്യ ഹേതുഃഹേതുമത്ഭാവസ്യ അസംഭവാത്. വൎദ്ധിഷ്ണുത്വാത് സംബാധ
1
പ്രയുക്തമമാനം വിഷയഃ. ഗാഹനം പ്രതി ഹേതുത്വം സമാന ധൎമ്മഃ. യദ്യപ്യത്ര ഗുണസാൎത്ഥകർത്തൃകദിഗന്തരഗാഹനമന്യത്, അന്യദേവ വ്യഥാഹേതുകം. തഥാപി തയോരഭേദാധ്യവസായാത് നിമിത്തതോപപത്തിഃ.

ഫലോത്പ്രേക്ഷാ യഥാ—

കീൎത്തിഃ സമസ്താം ജഗതീം ജവേന
വിഗാഹതേ തേ രവിവൎമ്മഭൂപ!
പരേത്യ യുദ്ധേ പരലോകപാന്ഥാൻ
പ്രായസ്സപത്നാൻ പ്രസഭം ഗ്രഹീതും. 39

---

1 അൎത്ഥം വ്യക്തമാകുന്നില്ല.

അത്ര ഗ്രഹണം വിഗാഹനേന നിമിത്തേന തസ്യൈവ
ച ഫലത്വേനോത്പ്രേക്ഷ്യതേ.[1] വദ്ധിഷ്ണുത്വാസംബാധേന
അഭീപ്സിതാപരതാപരതോഽവകാശലാഭം ആരോപിതോ വിഷയഃ.
വിഗാഹനം പ്രതി സാധ്യഭാവഃ സമാനധമ്മഃ.

നിമ്മായം പ്രണയം നിറഞ്ഞു വഴിയുംപോലേ കപോലേ തെളി-
ഞ്ഞുന്മീലത്പുളകാങ്കുരാണി ചൊരിയും ധമ്മില്ലമാലാനപിതേ!
മമ്മാ! മന്മഥതാണ്ഡവാനി മകളേ! ഞാൻ കണ്ടതാവൃ മന-
സ്സമ്മോഹേന മയങ്ങി മാഴ്കുമവലോകാന്താനി കാന്താമണി. 40

അത്ര യദ്ദൃ?ദ്യപ്യുത്പ്രേക്ഷാദ്യോതകസ്യ ക്രിയാരൂപേണ
ധമ്മേണാന്വയഃ തഥാപി നാസൗ ധമ്മോത്പ്രേക്ഷാ. അത്ര
പ്രണയഗതസ്യ ധമ്മാന്തരസ്യ വിഷയത്വേ പുളകാങ്കുരാണാം
അനന്വയഃ സ്യാത്. അതഃ പ്രണയശേഷസ്യൈവ വിഷയത്വം—
പുളകാങ്കുരാണാം വിഷയത്വം. അത്രാമൂത്തസ്യ പ്രണ(യ)സ്യ
തഥാവിധസംഭാവനാനപപത്തേഃ മൂത്തത്വവിശേഷണം കല്പനീയം.
തതശ്ചോന്മീലത്പുളകാങ്കുരസമുദായോഽന്തഃപൂർണ്ണത്വേന നിരവ-
കാശതയാ ബഹിഃ നിസ്സ്ഗളത് മൂത്ത(ത)യാ പ്രണയശേഷ ഇവേതി
സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷാ അത്ര ദ്രഷ്ടവ്യാ. അതഃ പ്രണയസൂചകത്വം
സമാനധമ്മഃ. തച്ച പുളകാങ്കുരസ്യ സാത്വികവികാരത്വാത്.
തദേവോത്പ്രേക്ഷായാ നിമിത്തം.

* അതിശയോക്തി

(17)

അലൗകികം സ്വരൂപം യത് പ്രസ്തുതത്തിന്നു വർണ്യതേ
അഭേദാധ്യവസായംകൊണ്ടസാവതിശയോക്തിയാം.

പഞ്ചധാ ഭേദസംബന്ധതദ്വ്യത്യയജനിക്രമൈഃ
അന്യഥാ കല്പിതൈഃ സോഽയമഭേദഃ ഫലവാൻ ഭവേത്.

---

1 അത്ഥം വ്യക്തമാകുന്നില്ല.

തത്ര ഭേദേ അഭേദാധ്യവസായോ യഥാ—

മേഘാനാം നികരാത് കനന്നിപതിതം
നക്ഷത്രജാലം നില-
ത്താകാശത്തിന്ന മേലിരുന്ന വിവശം
തുള്ളീ സുവൎണ്ണാചലം;
രാകാചന്ദ്രനിലിന്ദ്രനീലചലനം
കണ്ടേൻ കനാവുങ്കൽ ഞാൻ
ഏകാന്തേ പറയാവതോ ശിവശിവ!
ശ്രീരാമ താരാമണീ! 41

അത്ര കേശപാശപ്രസൂനാവലഗസ്തനവദനനയനാനാം മേഘാദ്യൈഃ ഭേദേഽപ്യഭേദോഽധ്യവസിതഃ. തഥാപ്യത്ര നായികാം അഭിമുഖീകൃത്യ പ്രവൃത്തേഷു കവിവാക്യേഷു യോഗ്യതാവിരഹാത് ഉന്മത്തവാക്യവത് പദാനാം പരസ്പരാനന്വയേന മുഖ്യാൎത്ഥബാധേ സതി മേഘാദിശബ്ദാഃ സാദൃശ്യസംബന്ധപ്രവൃത്തയാ ലക്ഷണയാ കേശപാശാദ്യൎത്ഥാൻ പ്രതിപാദയന്തി. സ ചായം ശബ്ദവ്യാപാരഃ തേഷാം ഉഭയേഷാം അപി സൎവ്വഥൈവാഭേദപ്രതിപത്തിം പ്രയോജകത്വേന അഭിവ്യനക്തി.

അഭേദേ ഭേദാധ്യവസായോ യഥാ—

അന്യോ വിധാതാ പരമന്യദേവ
നിമിത്തമന്യസ്സമവായിഹേതുഃ
അന്യാദൃശീ സൃഷ്ടിരിയമ്മതാ മേ
ലോകാതിരിക്താ തരുണീമണീ തേ. 42

അത്ര വിധാത്രാദീനാം അഭേദേഽപ്യന്യതയാഭിധാനേന സ്വരൂപഭേദഃ പ്രതിപാദിതഃ.

സംബന്ധേ അസംബന്ധാദ്ധ്യവസായോ യഥാ—

ഉണ്ടെന്നിന്നോരുപരിമളമൊട്ടങ്ങു ദൃഷ്ടപ്രമാണം
കണ്ടീലെന്നുണ്ടൊരു (മ)ത്തമത്തും വാസ്തവന്നാസ്തി വാചാ

രണ്ടുമ്പൊലപാനരുത്തു കരുത്തുന്നേരമെന്മാരലേഖ-
ത്തങ്ങാർമാതിന്നട്ടവു *ന്ടവയ്ക്കുന്തിരിപ്പാൻ പ്രമാദം. 43

അത്ര മധ്യസ്യ ചക്ഷുരിന്ദ്രിയേണ സംബന്ധേഽപ്യസംബന്ധോഽധ്യവസിതഃ.

യഥാ വാ—

അർത്ഥിലോകപരിപൂർണ്ണമാശ്രയേത്
ഭൂതലം യദി സുരേന്ദ്രപാദപഃ
പ്രാപ്നുയാത് സ രവിവർമ്മഭൂഭുജ-
സ്തുല്യതാം വിതരണേ നിരാകുലഃ. 44

വദാന്യാനാം സുരേന്ദ്രപാദപേന പ്രസിദ്ധഃ സമാനധർമ്മസംബന്ധോഽത്ര ഭൂതലാശ്രയണരൂപാ സംഭാവ്യാർത്ഥസംഭാവനയാ നിരാകൃതഃ.

അസംബന്ധേ സംബന്ധാധ്യവസായോ യഥാ—

വേണീഭാരം വിരിക്കിൽ തെളിവൊടു പകലു-
ച്ചെക്കു നക്ഷത്രമൊക്കെ
ക്കാണാം, കേളൊന്നുറക്കപ്പുറകിലൊടിവൊളം
കോമളം മധ്യദേശം,
ചാണെല്ലാമല്ല നീളം നളിനമുഖി! മുളം
പോരുമാരോമൽമയ്ക്ക-
ണ്ണാണാവാൻ പെൺ കൊതിപ്പൊന്നുടൽവടിവു കലാ
വല്ലവീ! വല്ലഭേ! തേ. 45

അത്ര നക്ഷത്രദർശനം പ്രതി കേശപാശപ്രസാരണസ്യ നിമിത്തത്വേന സംബന്ധോഽസംബന്ധേഽപ്യധ്യവസിതഃ. മധ്യദേശഭംഗം പ്രതി വ്യവഹാരസ്യ കരണത്വേന സംബന്ധശ്ച. തഥാ നേത്രസ്യ പ്രതിപാദിതേന പ്രമാണേന സംബന്ധശ്ച.

* 'ന' എന്നും 'ള' എന്നും 'ഇ' എന്നും 'ത്തു' എന്നും വായിക്കാം.

ജനിക്രമേƒന്യഥാധ്യവസായോ യഥാ—

ദധിഷതാം വിപിനേ ചരതാം പാദതലം ലോഹിതായതേ പ്രഥമം
രോഷവശം തവ നയനം രവിവൎമ്മമഹീപതേ! ചരമം. 46

അത്ര കാരണഭൂതസ്യ നയനലോഹിതീഭാവസ്യ (ച?) പൂൎവ്വാപരീഭാവേന നിയതോ ജനനക്രമോƒന്യഥാധ്യവസിതഃ. സ ച തഥാനുപപദ്യമാനോ ബാധിതസ്വരൂപഃ കാരണസ്യ ശീഘ്രകാരിതാലക്ഷണേƒതിശയേ പൎയ്യവസ്യതി.

ഏഷു പഞ്ചസു ച ഭേദേഷു ലൗകികസ്യ ലോകോത്തരേണാഭേദാധ്യവസായഃ സാധാരണഃ. തഥാഹി 'മേഘാനാം നികരാദ്' ഇത്യാദൗ കേശപാശാദീനാം മേഘാദ്യഭേദപ്രതീതിപ്രയോജകം ലോകോത്തരം കവികല്പിതം യത്സ്വരൂപം, യശ്ച സ്വാഭാവികഃ തയോൎവ്വിഷയിവിഷയയോരഭേദാധ്യവസായോƒത്ര ഭേദേ സത്യപ്യഭേദവചനസ്യ നിമിത്തം. ഏവം 'അന്യോ വിധാതാ' ഇത്യത്ര സ്രഷ്ടുഃ, 'ഉണ്ടെന്നിന്നോരു' ഇത്യത്ര മധ്യതനിമ്നഃ, 'അൎത്ഥിലോക' ഇത്യത്ര വിതരണസ്യ, 'വേണീഭാരം' ഇത്യത്ര വേണീഭാരാദീനാം, 'ദധിഷതാം' ഇത്യത്ര കാരണഗതകാൎയ്യോത്പാദനശൈഘ്ര്യസ്യ ച കവികല്പിതേന ലോകോത്തരേണ സ്വരൂപേണ വാസ്തവസ്യ സ്വരൂപസ്യാഭേദാധ്യവസായോƒന്യഥാധ്യവസായേ നിമിത്തം.

* ദീപകം

(18)

സമാനമായ ധൎമ്മത്തോടന്വയോ യഃ സമുച്ചയാത്
ഉപമാനസ്യ താം പ്രാഹുൎദ്ദീപകാഖ്യാമലങ്കൃതിം.

യഥാ—

ഭാനുനാ ഗഗനമണ്ഡലീ ശചീവല്ലഭേന നഗരീ ദിവൗകസാം
മേദിനീ ച മധുരാകൃതേ ത്വയാ രാജരാജധരണീന്ദ്ര! രാജതേ. 47

അത്ര രാജ്ഞോ ഭാനശ്ശചീവല്ലഭഃയോശ്ച രാജനഹേതുത്വം സമാന-ധർമ്മഃ. തസ്യ ശബ്ദശക്ത്യാ പ്രത്യേകമന്വയഃ. തത്രാപ്രസ്തുതയോഃ ഭാനശ്ശചീവല്ലഭയോരുപാദാനം ഉപമാസിദ്ധ്യർത്ഥം പര്യ്യവസ്യതി.

* ദൃഷ്ടാന്തം

(19)

രണ്ടു വാക്യങ്ങളിൽ ബിംബ
പ്രതിബിംബതയാന്വിതേ
സമാനധർമ്മേ തത് പ്രോക്തം
ദൃഷ്ടാന്തം ദ്യോതകം വിനാ.

യഥാ—

അറിയായ്കിലനർത്ഥമൂലമത്രേ
അറിയിൽ കണ്ടതു കണ്ടതർത്ഥമൂലം;
ഉദിയായ്കിലിരിട്ടുദിക്കിൽ വിശ്വം
മദിരാപാംഗി! വെളിച്ചമർക്കബിംബം. 48

അത്ര അർക്കബിംബം ഉപമാനം. ജ്ഞാനം ഉപമേയം. തത്ര ജ്ഞാനസ്യ തിരോഭാവാവിർഭാവാഭ്യാം അനർത്ഥാർത്ഥനിമിത്തത്വം ധർമ്മഃ, തത് പ്രതിബിംബത്വേന വാക്യാന്തരേऽർക്കബിംബസ്യ തമഃ-പ്രകാശാവുപാത്തൗ. അനർത്ഥതമസോഃ അർത്ഥപ്രകാശയോശ്ച പു(രു)ഷാർത്ഥം പ്രതി വിരോധിത്വം അനുകൂലത്വം ച ബിംബ പ്രതിബിംബതാഹേതുഃ. ഏവംവിധാ ച വാക്യദ്വയരചനാ പരസ്പരസംബന്ധാപേക്ഷയാ സാദൃശ്യം ആക്ഷിപതി.

യഥാ വാ—

നിനവിളകകിൽ നീങ്ങുമർത്ഥജാതം
നിനവു നിലെക്കിൽ(നിലയ്ക്കു)നില്ക്കുമല്ലോ;
നിരുപമമുഖി! നീരനക്കമൊനാൽ
നിഴൽവഴി കൂലമരം കുലുങ്ങുമല്ലോ. 49

MUL
165099

അത്ര നീങ്ങും, കലുങ്ങും ഇതി സമാനധൎമ്മസ്യ ബിംബപ്രതിബിംബ ഭാവേനാവസ്ഥാനം.

യഥാ വാ—

ചെറുതിര നുര കല്ലോലങ്ങളാവൎത്തജാലം
*കുവലനിരയിതെല്ലാമംബുരാശേരഭിന്നം
അവനിവനതിതെന്നുള്ളൎത്ഥജാലങ്ങളെല്ലാം
അഹമറിവുകഴിച്ചിങ്ങൊന്നുമില്ലെന്നു മന്യേ. 50

അത്ര 'അറിവ്' ഇതി ശുദ്ധജ്ഞാനസ്വരൂപഃ പരമാത്മാ ഗൃഹ്യതേ. 'കഴിച്ചിങ്ങൊന്നുമില്ലെന്നു മന്യേ' ഇതി വിചാരദശായാം വ്യതിരേകേണ ന ഉപലഭ്യത ഇത്യൎത്ഥഃ. 'അവൻ ഇവൻ അതു് (ഇതു്), ഇതി പരോക്ഷപ്രത്യക്ഷവിഷയപ്രമാണഗൃഹീതചരാചരാത്മകം വിശ്വം വിവക്ഷിതം. അത്ര കാൎയ്യസ്യ കാരണാ(ന)തിരേക ഏക ഏവ ധൎമ്മോ വാക്യദ്വയേ പൗനരുക്ത്യപരിഹാരാൎത്ഥ ശബ്ദഭേദഃ ബിംബപ്രതിബിംബതയാ നിൎദ്ദിഷ്ടഃ. ബിംബപ്രതിബിംബഭാവശ്ച സംബന്ധിഭേദോപാധികാത് ഭേദാൽ. ഏഷാ പ്രതിവസ്തൂപമേതി പക്ഷാന്തരേ വൈധൎമ്മ്യേണാപ്യ(യ)മലംകാരോ ദൃശ്യതേ.

യഥാ—

വിദ്വാനേവ വിജാനാതി വിദ്വജ്ജനപരിശ്രമം
നഹി വന്ധ്യാ വിജാനാതി ഗുൎവ്വീം പ്രസവവേദനാം. 51

അത്ര വന്ധ്യാവിദുഷോരജ്ഞാനജ്ഞാനേ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവേന സ്ഥിതഃ സമാനധൎമ്മഃ.

ആഢ്യാനാറ്ററുതാത ജാള്യവിഭവാ-
നാശ്രിക്ക വേണ്ടാ; കുറ
ച്ചസ്മാകം വിധിയുള്ള വിത്തമധനാത്
പോരും വരിന്നൊന്നിതു്;

---

* കമലം.

ദൃഷ്ടാന്തം തവ ചൊല്ലലാമൊരു കുടം
കൂപഃ സമുദ്രേഽപി വാ
താൻ കൊള്ളും ജലമേവ കൊൾവിതധികം
കൊൾവീല്ല സിന്ധോൎജ്ജലം. 52

അത്ര 'ദൃഷ്ടാന്തം' ഇത്യുപമാനം ഉച്യതേ. തതശ്ച ഉപമാദ്യോതകസ്യ വിദ്യമാനത്വാദ് ദൃഷ്ടാന്താലംകാരേ ച സാമ്യസ്യ ഗമ്യമാനത്വേ നിയമാദുപമാലംകാരഭേദ ഏവായം. വ്യജ്യമാനസ്യാപി സാമ്യസ്യ ശബ്ദേന പ്രതിപാദനാത്. പൗനരുക്ത്യദൃഷ്ടോ ദൃഷ്ടാന്താലംകാര ഏവായമിതി വ്യക്തിവിവേകകാരമതം.

* നിദൎശനാ

(20)

ആരോപ്യമാണേ വാക്യാൎത്ഥേ പ്രസ്തുതപ്രതിബിംബനം
നിദൎശനാലംകൃതിയെന്നുദിതം കാവ്യവേദിഭിഃ.

യഥാ—

തുലയതി യസ്തവ ഹൃദയം രവിവൎമ്മമഹീപതേ! മനസാ
പ്രമിമീതേ സലിലമസൗ പാരാവാരസ്യ കലശേന. 53

അത്ര സൎവ്വനാമശബ്ദാഭ്യാം പ്രതിപാദിതം വാക്യാൎത്ഥയോഃ ഏകാശ്രയസമവേതത്വം വാക്യയോഃ സാമാനാധികരണ്യം ആക്ഷിപതി. തച്ച മുഖ്യവൃത്ത്യാ അനുപപദ്യമാനം സാദൃശ്യമൂലം ആരോപം അവഗമയതി. സാദൃശ്യമാത്രാശക്യത്വനിബന്ധനം. അശക്യത്വപ്രതിപത്ത്യൎത്ഥം ച തഥാവിധം വസ്തു പ്രതിബിംബത്വേന ഉപാത്തം. തത്ര പാരാവാരസലിലകലശാനി രാജഹൃദയമനസാം പ്രസ്തുതാനാം പ്രതിബിംബത്വേന ഉപാത്താനി.

യഥാ വാ—

ശരീരേ മാമകീനേ യത്തന്വി! തേ വിരഹാതുരേ
ശീതോപചാരകരണമിദമൂഷരവൎഷണം. 54

അത്ര സർവ്വനാമശബ്ദാഭ്യാം വാക്യയോഃ സാമാനാധികരണ്യം പ്രതിപാദ്യതേ. തത്ര പ്രയോജനരാഹിത്യലക്ഷണസാദൃശ്യനിബന്ധന ആരോപഃ. തഥാവിധസ്യ വസ്തുനഃ പ്രതിബിംബത്വേന ഉപാത്തത്വാത്.

* വ്യതിരേകം–സഹോക്തി

(21)

ഉപമേയത്തിനാധിക്യം
വ്യതിരേകം പ്രചക്ഷതേ
സഹാർത്ഥംകൊണ്ടു സാധർമ്മ്യം
ഗമ്യമാമ്പോൾ സഹോക്തിയാം.

വ്യതിരേകോ യഥാ—

പകലേ പരിചുള്ളിതംബുജാനാം
പകലേതും പരിചില്ല പാർവ്വണേന്ദോഃ
ഇരവാകിലിരാവതീവ രമ്യം
പകലാകിൽ പകലാനനം പ്രിയായാഃ 55

അത്ര ഉപമാനോപമേയയോഃ അംബുജപാർവ്വ(ണേ)ന്ദ്വോഃ[1] യഥാക്രമം രാത്രൗ ദിവാ ച ശോഭാഭാവാത് തദപേക്ഷയാ സർവ്വദാ ശോഭനസ്യ പ്രിയാനനസ്യ ആധിക്യം; സാധാരണധർമ്മസ്യോത്കർഷേണ വൃത്തേഃ.

സഹോക്തിഃ യഥാ—

ദുരിതൈസ്സഹ സന്ത്യജ്യ പ്രാണാൻ യുധി ഗതാ ദിവം
രവിവർമ്മമഹീപാല! കീർത്ത്യാ തേ സഹ (വി)ദ്വിഷഃ. 56

---

1 ഉപമാനയോഃ എന്നു മതി. പ്ര.

അത്ര വിദിഷാം ഉപമാനഭൂതായാഃ കീൎത്തേഃ ദിവോ ഗമനേന സമാനേന ധൎമ്മേണ സംബന്ധഃ സഹാൎത്ഥശക്ത്യാ ഗമ്യതേ. തുല്യേ-ഽപ്യത്ര പ്രസ്തുതത്വേ ശാബ്ദം പ്രാധാന്യം ആശ്രിത്യ വിദിഷാം ഉപമേയകല്പനത്വം.[1] പ്രാണോപമാനഭൂതാനാം ദുരിതാനാം ത്യാഗവിഷയത്വലക്ഷണസമാനധൎമ്മസംബന്ധോഽപി തഥൈവ.

* സമാസോക്തി

(22)

സമാസോക്തിയലംകാരം സാദൃശ്യപ്രതിപാദനം
സമാസവ്യവഹാരത്തിൽ സമാരോപാദുദീരിതം.

യഥാ—

എങ്ങും നിൎമ്മായ മെമ്മേ ചില പുളകമയ-
ച്ചുഞ്ചിതം പൂന്തുകിൽ ചാ-
ൎത്തംഗൈരംഗാനി മേളിച്ചയി തവ ശിഥിലീ-
കൃത്യ നീവീനിബന്ധം
പൊങ്ങുമ്പോൾ കൊങ്കതന്മേലിഴുകിന കളഭ-
ച്ചാറഴിക്കിന്നതെങ്കിൽ
ഗംഗാപൂരം പിറന്നോരളവു ബത! പിറ-
ന്നീല പൂങ്കേതകീ! ഞാൻ. 57

അത്ര ഗംഗാപൂരസ്യ നായകസാമ്യം പുളകനിൎമ്മാണാദേഃ തദ്വ്യവഹാരസ്യ സമാരോപേണ പ്രതീയതേ. തത്ര 'എങ്ങുന്നിൎമ്മായ മെമ്മേ ചില പുളകം' ഇതി പ്രഥമസ്പൎശജന്യോ വികാര ഉക്തഃ. 'അയച്ചുഞ്ചിതം പൂന്തുകിൽ ചാൎത്തു്' ഇതി തതോ നീവീവിസ്രംസനം ഉക്തം. 'അംഗൈരംഗാനി മേളിച്ചു്' ഇതി ഗാഢാലിംഗനം. 'ശിഥിലീകൃത്യ നീവീനിബന്ധം' ഇതി സുരതോപക്രമഃ. 'ഇഴുകിന കളഭച്ചാറഴിക്കിന്ന' ഇതി സുരതവൎണ്ണനം.

---

1 ഉപമേയത്വകല്പനം എന്നു് ആയിരിക്കാം, പ്ര.

165099
38091
O15:90P
32J4
UNIVERSITY LIBRARY

യഥാ വാ—

പ്രച്ഛന്നാത്മാ കിഴക്കേ മലയരികിലിരു-
ന്നന്തിനേരം വരുമ്പോ-
[1]
ന്നലച്ചെരെങ്ങുന്നടക്കം നഭസി നിജകരാ-
[2]
ഗ്രേണ ജാഗ്രന്നിശായാം
ഇച്ചന്ദ്രൻ ചന്ദ്രികേ! നിൻ വദനരുചി തരം
കിട്ടുകിൽ കട്ടുകൊൾവാ-
[3]
നത്രേ തങ്ങുന്നിതോർത്താൽ; കുടിലത ചില നാൾ
[4]
തത്ര കണ്ടീലയോ നീ? 58

അത്ര ചന്ദ്രസ്യ തസ്കരസാമ്യം തദ്വ്യവഹാരസമാരോപേണ പ്രതീയതേ. തസ്കരോ ഹി ദിവാ പർവ്വതകുഞ്ജേഷു നിലീയ സ്ഥിതഃ സന്ധ്യായാം ആഗച്ഛതി. ആഗത്യ ച സാവധാനതയാ ജാഗ്രത് തമോമയേഷു പ്രദേശേഷു ചൗര്യവിഷയാൻ പദാർത്ഥാൻ ഹസ്തേന അന്വിച്ഛതി. യദാ തു സമക്ഷം ഇതരജനവത് സംചരതി തദാപി നൈസർഗ്ഗികം അനാർജ്ജവം കദാചിത് ബലാത് പ്രകാശയതി. അത്ര സമാസോക്ത്യാ[5] വദനസ്യ ചന്ദ്രാവ്യതിരേകസ്യ ഉത്ഥാപകത്വേന ആക്ഷിപ്യതേ. അന്യഥാ വദനരുചേശ്ചൗര്യവിഷയത്വകല്പനാനുപപത്തേഃ. പൂർവ്വോദാഹരണേ ശുദ്ധോ വ്യവഹാരസമാരോപഃ. അത്ര തു ശ്ലേഷമൂല ഇതി ഭേദഃ.

* അപ്രസ്തുതപ്രശംസാ

(23)

അപ്രസ്തുതപ്രശംസാ സ്യാദുപമാനസ്യ വർണ്ണനം
അന്യപ്രതീതയേ തദ്വത് സാമാന്യസ്യാപി സാ ഭവേത്.

---

1 'രഹസി' — പദ്യരത്നം. P. 2. പദ്യം. 5.
2 'ജാഗ്രദ്ദശായാം' ,, ,, ,,
3 'തങ്ങിന്റതോ' പദ്യരത്നം P. 2. പദ്യം 5.
4 'കാണ്മീലയോ' ,, ,, ,,
5 പാഠം ശരിയെന്നു തോന്നുന്നില്ല, പ്രം

ഉപമേയപ്രതീത്യർത്ഥം ഉപമാനസ്യ വർണ്ണനം യഥാ—

നക്തം തൻ കാന്ത വേറിട്ടധിതടമുഴലി-
ക്കാലവും പങ്കജിന്യാ
മദ്ധ്യേ ക്രൂട്ടം ദശായാമുഷസി പഴുതിലെ-
ക്കാലവും പാർത്തുകണ്ടാൽ
അത്യന്താഭാവമെന്നീടിലുമഗതി പൊറാ-
യിന്നതിച്ചക്രവാകം
മുഗ്ദ്ധേ! പിന്നേതു മുന്നേതധികമപി പൊ-
റുപ്പോന്നു കർപ്പൂരവല്ലീ! 59

അത്ര നായികയാ ദത്തസംകേതഃ കശ്ചിത് കാമുകഃ സങ്കേതകാലാവധിം പ്രതീക്ഷിതുമശക്നുവൻ നിജോത്കണ്ഠാം ചക്രവാകവൃത്താന്തവർണ്ണനമുഖേന പ്രകാശയതി. തത്ര നക്തമിതി നായികാഗുണശ്രവണാദിഭിഃ ഉത്കണ്ഠോദയാദ് ആരഭ്യ സംകേതദാനാവധിഃ കാലോഽഭിപ്രേതഃ. ഗുരൂണാമപി കാര്യാണാം കാലേന സിദ്ധേഃ തദാനീം കാലസ്യാപി സാധനേഷ്വഽന്യതമത്വം അഭിമന്യതേ. മനസ്സങ്കേതലാഭാത് പരന്തു നിർണ്ണീതേ സമാഗമേ കാലയാപനമാത്രശേഷേ യത്നേ കാലം വിരോധിത്വേനാഭിമന്യത ഇത്യർത്ഥഃ.

വിശേഷപ്രതീത്യർത്ഥം സാമാന്യസ്യ വർണ്ണനം യഥാ—

ഉചിതമറിക മുന്നം നല്ലത്; അല്ലായ്കിലെല്ലാ-
മറിയുമവർകൾ ചൊന്നാൽ കേൾക്കിലും നന്നു പിന്നെ;
നവരമിവയിരണ്ടാലൊന്നുമില്ലായ്കിലെല്ലാം
നവകുവലയനേത്രേ! നന്മ വാരാ വധൂനാം. 60

അത്ര അനയോഃ പക്ഷയോരേകത(മ?ര) ഏവ തേ ശ്രേയസ്സാധനം ഇതി സംബോദ്ധ്യാം വധൂം പ്രത്യുപദേ(ദ)ശാ വധൂനാമിതി സാ(മാ)ന്യോക്ത്യാ പ്രത്യായ്യതേ. അയം വിശേഷ(ഭേദ?)ഃ സാമാന്യവിശേഷഭാവമൂലഃ. ഇതഃ പൂർവ്വേഽർത്ഥാലങ്കാരാഃ സാദൃശ്യമൂലാഃ.

* അൎത്ഥാന്തരന്യാസം

(24)

സാമാന്യം വാ വിശേഷോ വാ തദന്യേന സമൎത്ഥ്യതേ
യത്ര സോ(ൎത്ഥാനം? ƒ ൎത്ഥാന്തരന്യാസഃ)........

യഥാ—

വല്ലോരിലുമ്മതിയിലോരുമുറുത്ത സംഗം
നന്നല്ല പോൽ നളിനസുന്ദരി! നമ്മളാക്ക്;
കേഠംപ്പീലയോ തദിഹ ശൂപ്പ്ണഖയ്ക്കു പെണ്ണേ!
നാശം തുടങ്ങിയതു രാമനിൽ വാഞ്ഛകൊണ്ടേ? 61

അത്ര സ്ത്രീണാം അതിപ്രസക്തസ്യ സംഗസ്യാനൎത്ഥമൂലത്വം സാമാന്യം തദന്തർഭൂതേന ശൂപ്പ്ണഖാവൃത്താന്തേന സമൎത്ഥ്യതേ. അത ഏവ നായം ദൃഷ്ടാന്തഃ. തത്ര വാക്യയോരുപമാനോപമേയ-ഭാവേനാവസ്ഥിതത്വാത്.

ശബ്ദശ്ലേഷോ രൂപകാനുഗ്രാഹകഃ.

ആബദ്ധപ്രചുരപരാൎദ്ധകിങ്കിണീകോ
രാമാണാമനവരതോദഗാഢഭാജാം
ആരാവംവ്യധിത ന മേഖലാകലാപഃ
കസ്മിൻ വാ സജലഗുണേ ഗിരാം പടുത്വം? 62

അത്ര ശ്ലിഷ്ടശബ്ദഹേതുകോ ƒ ൎത്ഥാന്തരന്യാസഃ. ഇത്യേഷാത്ര ദിക് ദ്രഷ്ടവ്യാ.

* വക്രോക്തി +

വക്രോക്തിൎയ്യഥാ—

അഹോ കേനേദൃശീ ബുദ്ധിൎദ്ദാരുണാ തവ നിൎമ്മിതാ?
ത്രിഗുണാ ശ്രൂയതേ ബുദ്ധിൎന്നതു ദാരുമയീ ക്വചിത്. 63

+ ലക്ഷണം കാണുന്നില്ല

അത്ര ദാരുണേതി ദാരുണശബ്ദാത് സ്ത്രീലിംഗേ പ്രഥമാന്തത്വേന (വിവക്ഷുതഃ പരം? വിവക്ഷിതം പദം) ദാരശബ്ദാത് തൃതീയാന്തത്വേന ശബ്ദശ്ലേഷവശാദ് അന്യഥാ യോജ്യതേ. ഏതേ/ലംകാരാഃ അനേകാൎത്ഥശബ്ദമൂലാഃ.

* വിരോധം, അസംഗതി

(25)

വിരോധമാമലങ്കാരം വിരോധാഭാസലക്ഷണം
കാൎയ്യകാരണയോൎദ്ദേശഭേദമാവതസംഗതി.

വിരോധോ യഥാ—

അരുചിം പ്രഥയതി മധുരാ-
പ്യവദാതാ മലിനമാനനം തന്വതേ
ത്വത്കീൎത്തിൎവ്വിദ്വിഷതാം
രവിവൎമ്മമഹീപതേ നിയതം. 64

അത്ര കീൎത്തേഃ അരുചിപ്രഥനാത്മികാ ക്രിയാ മധുരത്വലക്ഷണോ ഗുണശ്ച പരസ്പരം വിരുധ്യേതേ. തഥൈവ മലിനീകരണാവദാതത്വേ. സ ച വിരോധോ വിദ്വിഷതാം ഈൎഷ്യയാ സമാധീയതേ. അതഏവ അസ്യ ആഭാസത്വം. സമാധാനം വിനാ പ്രരൂഢോ വിരോധോ ദോഷ ഏവ, നാലംകാരഃ.

അസംഗതിൎയ്യഥാ—

ആശ്ചൎയ്യം രിപുസുദൃശാം
സ്തനതടപതിതാഭിരശ്രുധാരാഭിഃ
നിൎവ്വാതി ജ്വലിതമിദം
രവിവൎമ്മനരേന്ദ്ര തേ ഹൃദയം. 65

അത്ര നിൎവ്വാണസ്യ കാൎയ്യസ്യ നായകഹൃദയഗതത്വേന ധാരാപാതസ്യ കാരണസ്യ രിപുസ്ത്രീജനഹൃദയഗതത്വേന ച ഉപനിബദ്ധത്വാദ് ദേശഭേദഃ. സ ച വിരോധോ രിപുസ്ത്രീണാം അശ്രുപാതാക്ഷിപ്തതദ്ഭൎത്തൃവധരൂപയാ വൈരപ്രതിക്രിയയാ സമാധീയതേ.

* വിഭാവന—വിശേഷോക്തി.

(26)

കാരണത്തിന്നഭാവേഽപി കാൎയ്യോത്പത്തിൎവ്വിഭാവനാ
കാരണങ്ങൾക്കു സാമഗ്ര്യാത് വിശേഷോക്തിരകാൎയ്യതാ.

വിഭാവനാ യഥാ—

തീക്ഷ്ണസ്വഭാവധൃതദണ്ഡഭയേന രാജ്ഞോ
വശ്യോ ജനോ ഭവതു, ചിത്രമിദന്തു മന്യേ;
യത്തേ പദാംബുരുഹയോ രവിവൎമ്മഭൂപ!
ദണ്ഡം വിനാ സഭയമേവ നമന്ത്യസന്തഃ. 66

അത്ര ദണ്ഡരൂപസ്യ കാരണസ്യ അഭാവേഽപി സഭയനമനം കാൎയ്യം ഉപനിബദ്ധം. രാജ്ഞോഽനുഭാവവിശേഷോഽത്ര സമാധായകഃ.

വിശേഷോക്തിൎയ്യഥാ—

നാലിലേറുമിഹ പാദമൊന്നിനോ-
ന്നായതം ശിഥിലമേവ ബന്ധനം;
കോവിലേ! തവ ചുലോകമെങ്കിലും
വീട്ടു വിട്ടൊരു പദം ന ഗച്ഛതി. 67

അത്ര ഗമനസ്യ കാരണസാമഗ്ര്യാം സത്യാം അപി അഭാവഃ ഉപനിബദ്ധഃ. അത്ര ശ്ലേഷമൂലാ അതിശയോക്തിഃ വിരോധബീജം. ഏഷാ ച പ്രായശഃ സൎവ്വാലംകാരവ്യാപിനീ. ഏതേഽലംകാരാ വിരോധമൂലാഃ.

* വ്യാജസ്തുതി, പരിസംഖ്യ

(27)

വ്യാജസ്തുതിൎവൈപരീത്യം തോന്നുകിൽ സ്തുതിനിന്ദയോഃ
പരിസംഖ്യാ നിയമനം പ്രാപ്തേ തത്ര പരത്ര ച.

വ്യാജസ്തുതിൎയ്യഥാ—

ശ്രീകീൎത്ത്യോസ്തവ രാമവൎമ്മനൃപതേ!
ദേവ്യോരസാധ്വീ ശ്രുതാ
വാൎത്തൈകാ കില ഹി ത്വയേവ രമതേ
സാൎദ്ധം ത്വദീയൈൎജ്ജനൈഃ
വീരാണാം വിദുഷാം ദ്വിഷാഞ്ച നിവഹേ
കിഞ്ച ദ്വയോസ്സംഗമോ
യത്ര ക്വാപി ജഗത്പതേ! യദി പരാ
തത്രാപി സന്ദൃശ്യതേ. 68

അത്ര നിന്ദയാ സ്തുതിഃ പ്രതീയതേ.

യഥാ വാ—

കാരയിതാധാനാനാം
തേവന്മാൎക്കും തഥൈവ കലശാനാം
ഇളമരമിരുമുടി വെപ്പാ-
നയിത്രർ നട്ടവത്തു രായിരസ്സുകൃതീ. 69

അത്ര സ്തുതിരപി നിന്ദാ പ്രതീയതേ.

പരിസംഖ്യാ യഥാ—

രക്ഷായൈ പൌരുഷം, വിത്തം
ത്യാഗായ, ജ്ഞാനസംപദേ
വൈദുഷ്യം, കീൎത്തയേ യത്നോ
രവിവൎമ്മമഹീപതേ! 70

അത്ര ദുർബ്ബലാനാം ഹിംസായാം രക്ഷായാം സാധനത്വേന പ്രാപ്തം പൌരുഷം രക്ഷായാം നിയമ്യതേ. തേന ഹിംസാ വ്യാവർത്ത്യതേ. ഏവം അന്യേഷു അപി വാക്യേഷു ഭോഗോ മാത്സര്യം ദേഹയാത്രാ ച ക്രമാദ് വ്യാവർത്ത്യതേ.

യഥാ വാ—

ശ്രീരാമവർമ്മനൃപതൗ പരിപാതി മഹീതലം
വിഷാദീ മദനാരാതിർഗ്രഹാഃ സത്പഥലംഘിനഃ. 71

അത്ര വിഷമത്തീതി വിഷാദീ, വിഷാദോ'സ്യാസ്തീതി ച വിഷാദീ. അനയോർധർമ്മയോഃ ശ്ലേഷമൂലേന അഭേദാധ്യവസായേന ഏകത്വം ആശ്രയണീയം. തതശ്ച രാജോപചാരേണ പ്രജാസു യുഗപത് പ്രാപ്തസ്യ വിഷാദിത്വസ്യ മദനാരാതൗ നിയമനേന പ്രജാനാം വിഷാദസംബന്ധോ'ത്ര വ്യാവർത്ത്യതേ. വിഷാദിത്വം നാമ യോ ധർമ്മഃ സ മദനാരാതാവേവ ഉപലഭ്യതേ, നാന്യത്ര ഇതി പ്രതീതേഃ. ഏവം അന്യത്ര സത്പഥം ആകാശം ലംഘയന്തി, സാകല്യേന ഗച്ഛന്തി ഇതി സത്പഥലംഘിനഃ. സത്പഥം സദ്ഭിഃ അംഗീകൃതാ പന്ഥാനം ആചാരം ലംഘയന്തി അതിക്രാമന്തി ഇതി സത്പഥലംഘിനഃ.

സൂക്ഷ്മം, വ്യാജോക്തി

(28)

സൂക്ഷ്മം സൂക്ഷ്മാർത്ഥമുൾക്കൊണ്ടു വൈദഗ്ദ്ധ്യേന പ്രകാശനം
വ്യാജോക്തിയാം സമുൽഭിന്നവസ്തുവിൻെറ നിഗ്രഹനം.

സൂക്ഷ്മം യഥാ—

വക്ത്രസ്യന്ദിസ്വേദബിന്ദുപ്രബന്ധൈർ-
ദൃഷ്ട്വാ ഭിന്നം കുങ്കുമം കാപി കണ്ഠേ
പുംസ്ത്വം തന്വ്യാ വ്യഞ്ജയന്തീ വയസ്യാ
സ്മിത്വാ പാണൌ ഖഡ്ഗലേഖാം ലിലേഖ. 72

അത്ര തന്വ്യാഃ പുരുഷായിതരൂപഃ സൂക്ഷ്മാർത്ഥോ വയസ്യയാ വിദിത്വാ പുരുഷോചിതായാഃ ഖഡ്ഗലേഖായാഃ പാണൗ വിലേഖനേന താം പ്രതി സ്വയം വിദിതത്വേന പ്രകാശിതഃ.

യഥാ വാ—

സങ്കേതകാലമനസം വിടം ജ്ഞാത്വാ വിദഗ്ദ്ധയാ
ഹസന്നേത്രാർപ്പിതാകൂതം ലീലാപദ്മം നിമീലിതം. 73

അത്ര ജിജ്ഞാസിതഃ സങ്കേതകാലോ നായികയാ വിദിത്വാ നിശാസമയശംസിനാ ക(മ)ല നിമീലനേന പ്രകാശ്യതേ. അത്ര സങ്കേതകാലഃ സൂക്ഷ്മാർത്ഥോ ജിജ്ഞാസാവിശിഷ്ടതയാ ഗൃഹീതഃ ഉപലക്ഷണസ്വരൂപവിശിഷ്ടതയാ പ്രകാശിതഃ.

വ്യാജോക്തിര്യഥാ—

ത്വദ്വൈരിണോ ഗിരിഗുഹാഃ സഹ മാനിനീഭിഃ
പ്രാപ്താ വിഹായ വിഷയം രവിവർമ്മഭൂപ!
കമ്പം ഭയോത്ഥിതമപഹ്നുവതേ പ്രവൃദ്ധം
ഹാ! ശൈത്യമത്ര മഹദിത്യഭിഭാഷമാണാഃ 74

അത്ര പ്രസ്താവബലാത് ഉദ്ഭിന്നം കമ്പസ്യ ഭയഹേതുകത്വം ശൈത്യഹേതുകത്വേന അപഹ്നൂയതേ. ഏതേƒലങ്കാരാഃ ഗമ്യമാനാർത്ഥമൂലാഃ.

ശ്ലേഷം, വക്രോക്തി

(29)

അനേകാർത്ഥം വാച്യമാമ്പോൾ ശ്ലേഷം ശബ്ദാർത്ഥസംശ്രയം
വക്രോക്തിയന്യഥാന്യോക്തം വാക്യം ചേത്തേന യോജ്യതേ.

തത്ര ശ്ലേഷോ യഥാ—

സര്വ്വേഷാമധിമസ്തകം ക്ഷിതിഭൃതാം
വിന്യസ്തപാദസ്തമോ
നിഷ്പന്നാശ്രിതകൈടഭാന്തകപദഃ
സമ്യക് പ്രതാപോദയഃ
നാളീകസ്ഫുരണം തനോതി നിതരാം
ജായാന്വിതോ യോഽന്വഹം
സോഽയം സംപ്രതി മാനവിക്രമ! ഭവാൻ
ഭാസ്വാനിവ ഭ്രാജതേ. 75

അത്ര ക്ഷിതിഭൃദാദിശബ്ദാഃ രാജപര്വ്വതാദ്യര്ത്ഥദ്വയവാചകാഃ. ന അളീകസ്ഫുരണം ഇതി ഏകത്ര ച്ഛേദഃ. അന്യത്ര നാളീകസ്ഫുരണം ഇതി ഏകം പദം അയം ശബ്ദശ്ലേഷഃ. ഭിന്നസ്വരൂപയോഃ ശബ്ദയോഃ ജതുകാഷ്ഠന്യായേന സംശ്ലേഷാത്. അന്യത്ര അര്ത്ഥശ്ലേഷഃ. ക്ഷിതിഭൃദാദിശബ്ദേഷു ഏകവൃന്തഗതഫലദ്വയന്യായേന അര്ത്ഥദ്വയസ്യ സംശ്ലേഷാത്. അത്ര ഉപമാനുഗ്രാഹകഃ ശ്ലേഷഃ.

യഥാ വാ—

വാരാളും കല്പവൃക്ഷങ്ങളുമഹിതചകോ-
രീദൃശാം കണ്ണുനീരും
മാരാഭാവേ രതിപ്പെൺകൊടിതടവിന താ-
പത്തിനും ചാരുകീര്ത്തേ!
ആരായീ വീരവിശ്രാണനനിപുണതയും
കെല്പുമക്കാന്തിവായ്പും
വേറാകാതേ പിറന്നോരളവു ഭുവി വിഭോ!
വിക്രമക്ഷ്മാപതേ! നീ. 76

അത്ര ആരായീത്യയം ശബ്ദോഽര്ത്ഥത്രയവാചകഃ. അയം അലങ്കാരാന്തരാസംകീര്ണ്ണശ്ലേഷഃ. നാ അത്ര ദീപകം. ഉപമാനോപമേയ

ഭാവാവിവക്ഷണാത് അവിവക്ഷാ ച ധർമ്മിണാം വിഭക്തിഭേദാത് സ്ഫുടാ.

യഥാ വാ—

f ചരിതമുരുവാക്കമിന്നിനെക്കും ധരണീവല്ലഭ! തുല്യമെന്നു മന്യേ
കരിസംകുലമില്ലമില്ല മാനന്നിറയിന്നോരരി വീരരാമവർമ്മാ. 77

അയം അപി അസംകീർണ്ണശ്ലേഷഃ.

അത്ര തുല്യശബ്ദസദ്ഭാവേ*f*പി ഉപമാനോപമേയഭാവസ്യ നിയാമകാഭാവാത് നോ(പ)മാ. നാത്ര പ്രസ്തുതാപ്രസ്തുതഭാവഃ. രാജചാടുഷു ശത്രുവൃത്താന്തസ്യാപി പ്രസ്തുതത്വാത്. നാപി സാധാരണധർമ്മസംബന്ധമാത്രേണ ഉപമാ കല്പയിതും ശക്യാ പടുമപ്തൗ തിഷ്ഠത ഇത്യാദിഷ്വപി പ്രസംഗാത്. തതശ്ച ശ്ലേഷമൂലാഭേദാധ്യവസായാദ് ഐക(ത്ര?)രു(പാ?)പ്യമാപന്നേന ധർമ്മേണ ദ്വയസ്യ നിർവ്വിശേഷഃ സംബന്ധഃ തുല്യശബ്ദേന പ്രതിപാദ്യതേ. സ ച ശ്ലേഷമുത്ഥാപയതി. ന കസ്യചിദുത്കർഷ-മ(വ)ഗമയതി.

യഥാ വാ—

സ്തോകേനോന്നതിമായാതി
സ്തോകേനായാത്യധോഗതിം.
അഹോ സുസദൃശീ വൃത്തി-
സ്തുലാകോടേഃ ഖലസ്യ ച. 78

---

f ചരിതമുരുവാക്കം എന്നു തന്നെ ഗ്രന്ഥത്തിൽ കാണുന്നു. അർത്ഥം സ്പഷ്ടമല്ല. ഉത്തരാർദ്ധം കരിസങ്കുലം ഇല്ലം; ഇല്ലമാനം നിറയുന്നോരരി, വീരരാമവർമ്മ എന്ന് ആയിരിക്കും പദച്ഛേദം. ശ്ലേഷംകൊണ്ടു് തനിക്കും രാജാവിനും തമ്മിൽ ഭേദം ഇല്ലെന്നു കല്പന. — പ്ര.

അത്ര അന്വയഭേദനിബന്ധനാത് താത്പര്യഭേദാത് ഏകാർത്ഥ-
സ്യാപി ശബ്ദസ്യ അർത്ഥദ്വയപ്രതിപാദകത്വം.

യഥാ വാ—

പൊൽപ്പൂമാലകരാളകാളഭുജഗേ
ചെമ്മേ തലം മാരവ-
ഞ്ചൊല്ലൊങ്ങുന്നളിനീനിലാവൃതനിയേ
കെല്പാൻ കാലാനലൻ
ഇപ്പൂമെയ്യണയാത നാളുമണയു- 79
ന്നാ * ——————

ശുഭം.

165099
38091
015:907
32J4

UNIVERSITY LIBRARY
18 NOV 1954
MADRAS

* (ഗ്രന്ഥം ഇങ്ങനെയാണ് നില്ക്കുന്നതു്. അപൂർണ്ണമാണു്.)

UNIVERSITY LIBRARY
18 NOV 1954
MADRAS

അനുബന്ധം 1

പാഠഭേദം

ഗ്രന്ഥപാഠവും, മഹാകവി ഉള്ളൂരിന്റെ പാഠവും (കേരളസാഹിത്യചരിത്രം ഒന്നാം ഭാഗം വഴി പ്രകാശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്) ചേർത്തു പരിശോധിച്ചതിൽ അവിടവിടെ ഉദാഹരണശ്ലോകങ്ങളിൽ അല്പാല്പമായ വ്യത്യാസങ്ങൾ കാണ്മാനുണ്ടു്.

ഗ്രന്ഥപാഠം.	ഉള്ളൂർ പാഠം.
1. ശ്ലോകം—17	ശ്ലോകം—17
കൈക്കെച്ചിക്കിപ്പുറത്തി	കൈക്കെണിയിൽപ്പുറത്തി
2. ശ്ലോകം—30	ശ്ലോകം—30
കിം വാ ഗൃഹീത —	ക്രീഡാഗൃഹീത-
3. ശ്ലോകം—35	ശ്ലോകം—35
പൊടിച്ചിട്ടതിലമൃതു കുഴച്ചിട്ട	പൊടിച്ചിട്ടമൃതിലതു കുഴച്ചിട്ട
4. ശ്ലോകം—38	ശ്ലോകം—38
കഥയാപി (വ) ലജ്ജതേ	കഥയാപി വിലജ്ജതേ
5. ശ്ലോകം—40	ശ്ലോകം—40
നിർമ്മായം പ്രണയം………	നിർമ്മായപ്രണയം………
ധമ്മില്ല മാലാനപിതേ.	ധമ്മില്ല മാലാനിതേ
6. ശ്ലോകം—57	ശ്ലോകം—57
പൊങ്ങുമ്പോരം കൊങ്ക………	പൊങ്ങും പോർകൊങ്ക………
അഴിക്കിന്നതെങ്കിൽ	അഴിക്കിന്ന തെക്കൻ
7. ശ്ലോകം—58	ശ്ലോകം—58
തങ്ങുന്നിതോർത്താൽ	തണ്ടുന്നതോർത്താൽ
8. ശ്ലോകം—61	ശ്ലോകം—61
മതിയിലോരു………	മതിയിലുള്ള………
നമ്മുളാക്ക്	നമ്മളാക്ക്
9. ശ്ലോകം—76	ശ്ലോകം—76
വാരാളം	പാരാളം

അനുബന്ധം 2

അലങ്കാരവിവരണം

അലങ്കാരസംക്ഷേപം

ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾ

കാരിക നമ്പർ

1. ഛേകാനുപ്രാസം.
അനേക വ്യഞ്ജനങ്ങൾക്ക
സകൃത് സാമ്യമനേകധാ
ഛേകാനുപ്രാസമെന്നാഹുഃ 1
2. വൃത്ത്യനുപ്രാസം.
വൃത്ത്യനുപ്രാസമന്യഥാ. 1
3. ലാടാനുപ്രാസം.
വിധ്യുദ്ദേശാദിയോഗത്താൽ
പ്രവിഭിന്നസമന്വയം
ഏകാർത്ഥശബ്ദസാമ്യം യ-
ല്ലാടാനുപ്രാസമാമതു. 3
4. യമകം
വിഭിന്നാർത്ഥങ്ങളായുള്ള
വർണ്ണങ്ങൾക്ക പുനഃശ്രുതി
താദൃശീ യമകം പ്രോക്തം
ഭിന്നമാവൃത്തികൊണ്ടതു്. 4
5. പുനരുക്തവദാഭാസം.
പുനരുക്തവദാഭാസ-
മലങ്കാരമതാമുഖേ
വിഭിന്നാകാരശബ്ദങ്ങ-
ളേകാർത്ഥത്വേന തോന്നുകിൽ. 5

അർത്ഥാലങ്കാരം.

1. ഉപമ.
സമാനമായ ധർമ്മംകൊ-
ണ്ടുപമാനോപമേയയോഃ
കാവ്യേ നിബന്ധം സംബന്ധം
ഉപമാലംകൃതിർമതാ. 7
2. അനന്വയം.
ഉപമാനോപമേയങ്ങ-
ളൊന്നേയാകിലനന്വയം. 10
3. ഉപമേയോപമ.
വാക്യാന്തരേ പകർന്നീടി-
ലുപമേയോപമാ ഭവേൽ. 10
4. സ്മരണം.
തുല്യാർത്ഥസംപ്രയോഗംകൊണ്ടു-
ദ്ബുദ്ധം യത്ര ജായതേ
തുല്യാനുഭൂതിജനിത-
സംസ്കാരം സ്മരണം ഹി തത്. 11

ലീലാതിലകം.

ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾ.

സൂത്ര നമ്പർ.

1. അനുപ്രാസം.
തത്ര സദൃശാക്ഷരവിന്യാസോ
ऽനുപ്രാസഃ 99
2. മുഖാനുപ്രാസം
പദാദൗ വർണ്ണസാമ്യം മുഖാ-
നുപ്രാസഃ 100
പാദാദൗ ച
3. പാദാനുപ്രാസം. 101
ദ്വിതീയസാമ്യേ പാദാനുപ്രാസം 102

(ദ്വിതീയാക്ഷരപ്രാസം)

4. വർണ്ണാനുപ്രാസം
വർണ്ണാവൃത്തൗ വർണ്ണാനു
പ്രാസഃ. 103
5. ലാടാനുപ്രാസം.
അർത്ഥഭേദേ പദാവൃത്തിർ
ലാടാനുപ്രാസഃ. 104
6. യമകം.
അർത്ഥഭേദേ സ്വരവ്യഞ്ജന-
സാദൃശ്യം യമകം. 105
7. ശ്ലേഷം.
സകൃദുക്തൗ നാനാർത്ഥത്വം
ശ്ലേഷഃ. 106

അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങൾ.

1. ഉപമ.
സാദൃശ്യമുപമാ. 107
2. ഉപമേയോപമാ.
ഉപമാനസ്യേതരത്വേ
ചോപമേയോപമാ. 108
3. സ്മരണം.
സദൃശദർശനാദന്യചിന്താ
സ്മരണം. 109
4. രൂപകം.
ഉപമേയേ ഉപമാനസ്യാരോപോ
രൂപകം. 110

കാരിക നമ്പർ.

5. രൂപകം.
സാമാനാധികരണ്യം കൊ-
ണ്ടുപമാനോപമേയയോഃ
അഭേദം യത്ര ഫലതി
രൂപകം തദ്ദാഹൃതം. 12

6. സന്ദേഹം.
ആരോപിതാർത്ഥ കോടിസ്ഥ
വിഷയാരോപിതാന്തരം
സംശയിക്കപ്പെടുന്നാകിൽ
സന്ദേഹാലംകൃതിർഭവേത്. 14

7. ഭ്രാന്തിമാൻ.
വസ്ത്വന്തരതയാ ജ്ഞാതം
ഭ്രാന്തിമാൻ സാമ്യഹേതുകം. 15

8. അപഹ്നുതി.
അപഹ്നുതിഃ പ്രസ്തുതാർത്ഥം
നിഷേധിച്ചന്യസാധനം 15

9. ഉൽപ്രേക്ഷ.
കല്പിതാപ്രസ്തുതത്വേന
പ്രസ്തുതസ്യ യദൂഹനം
ഉൽപ്രേക്ഷാ സാ സ്വരൂപസ്യ
ധർമ്മഹേത്വോഃ ഫലസ്യ വാ. 16

10. അതിശയോക്തി.
അലൗകികം സ്വരൂപം യത്
പ്രസ്തുതത്തിന്റെ വർണ്ണ്യതേ
അഭേദാദ്ധ്യവസായം കൊ-
ണ്ടസാവതിശയോക്തിയാം. 17

11. ദീപകം.
സമാനമായ ധർമ്മത്തോ-
ടന്വയോ യഃ സമുച്ചയാത്
ഉപമാനസ്യ താം പ്രാഹുർ
ദീപകാഖ്യാമലംകൃതിം. 18

12. ദൃഷ്ടാന്തം.
രണ്ടു വാക്യങ്ങളിൽ ബിംബ-
പ്രതിബിംബതയാന്വിതേ
സമാനധർമ്മേ തത് പ്രോക്തം
ദൃഷ്ടാന്തം ദ്യോതകം വിനാ. 19

13. നിദർശനം.
ആരോപ്യമാണ വാക്യാർത്ഥ
പ്രസ്തുത പ്രതിബിംബനം
നിദർശനാലംകൃതിയെന്നുദിതം.
20

14. വ്യതിരേകം.
ഉപമേയത്തിന്നാധിക്യം
വ്യതിരേകം പ്രചക്ഷതേ. 21

സൂത്ര നമ്പർ.

5. സംശയം.
ഉപമാനേനോപമേയസന്ദേഹ-
സ്സംശയഃ. 111

6. ഭ്രാന്തി.
സാദൃശ്യാദ്വസ്ത്വന്തരപ്രതീതിർ-
ഭ്രാന്തിഃ 112

7. അപഹ്നുതി.
സമേന വസ്തുനാന്യാപലാപോ
ഽപഹ്നുതിഃ. 113

8. വ്യതിരേകം.
ഉപമാനാദുപമേയസ്യാധിക്യം
വ്യതിരേകഃ. 114

9. ദീപകം.
ദ്യോതകവിധുരമുപമാനോ-
പമേയയോസ്സാധാരണധർമ്മസ്യ
സകൃദുക്തിർ ദീപകം. 115

10. പ്രതിവസ്തൂപമാ.
സാമാന്യസ്യ ശബ്ദമാത്രഭേദേ
പ്രതിവസ്തൂപമാ. 116

11. ദൃഷ്ടാന്തം.
പ്രകൃതാർത്ഥാനാം പ്രതിബിംബനം
ദൃഷ്ടാന്തഃ. 117

12. ഉൽപ്രേക്ഷ.
വിഷയനിഗരണേനാഭേദ-
പ്രതിപത്തൗ വിഷയിണോ
ഽസത്യതയാ പ്രതീതിരുൽപ്രേക്ഷാ.
118

13. അതിശയോക്തി.
സത്യതയാ പ്രതീതിരതിശയോക്തിഃ
119

14. അന്യാപദേശം.
ഉപമേയസ്യാനുക്താ-
വന്യാപദേശഃ. 120

15. ക്രമം.
ഉപമാനാനാം ക്രമസംബന്ധഃ
ക്രമഃ. 124

16. ആക്ഷേപം.
ഉപമാനാക്ഷേപ ആക്ഷേപഃ. 122

17. പരിവൃത്തി.
അർത്ഥാനാം വിനിമയഃ പരിവൃത്തിഃ.
123

18. ശ്ലേഷം.
ഏകവാക്യേ അനേകാർത്ഥത്വം
ശ്ലേഷഃ. 124

കാരിക നമ്പർ

15. സഹോക്തി.
സഹാർത്ഥം കൊണ്ടു സാധർമ്മ്യം
ഗമ്യമാമ്പോൾ സഹോക്തിയാം. 21

16. സമാസോക്തി.
സമാസോക്തിരലങ്കാരം
സാദൃശ്യപ്രതിപാദനം. 22

17. അപ്രസ്തുത പ്രശംസാ.
അപ്രസ്തുതപ്രശംസാ സ്യാ-
ദുപമാനസ്യ വർണ്ണനം. 23

18. അർത്ഥാന്തരന്യാസം.
സാമാന്യം വാ വിശേഷം വാ
തദന്യേന സമർത്ഥ്യതേ
യത്ര സോ(ത്ഥാനം?) ƒർത്ഥാ-
ന്തരന്യാസഃ 24

19. വിരോധം.
വിരോധമാമലങ്കാരം
വിരോധാഭാസലക്ഷണം. 25

20. അസംഗതി.
കാര്യകാരണയോർദേശ-
ഭേദമാവതസംഗതി 25

21. വിഭാവനാ.
കാരണത്തിന്നഭാവേ ƒപി
കാര്യോത്പത്തിർവിഭാവനാ. 26

22. വിശേഷോക്തി.
കാരണങ്ങൾക്കു സാമഗ്ര്യാൽ
വിശേഷോക്തിരകാര്യതാ. 26

23. വ്യാജസ്തുതി.
വ്യാജസ്തുതിർവൈപരീത്യം
തോന്നുകിൽ സ്തുതിനിന്ദയോഃ 27

24. പരിസംഖ്യ.
പരിസംഖ്യാ നിയമനം
പ്രാപ്തേ തത്ര പരത്ര ച. 27

25. സൂക്ഷ്മം.
സൂക്ഷ്മം സൂക്ഷ്മാർത്ഥമുഖംകൊണ്ടു്
വൈദഗ്ദ്ധ്യേന പ്രകാശനം. 28

26. വ്യാജോക്തി.
വ്യാജോക്തിയാം സമുദ്ഭിന്ന-
വസ്തുവിന്റെ നിഗ്രഹനം. 28

27. ശ്ലേഷം.
അനേകാർത്ഥം വാച്യമാമ്പോൾ
ശ്ലേഷം ശബ്ദാർത്ഥസംശ്രയം. 29

28. വക്രോക്തി.
വക്രോക്തിരന്യഥാന്യോക്തം
വാക്യം ചേത്തേന യോജ്യതേ. 29

സൂത്ര നമ്പർ.

19. സ്വഭാവോക്തി
സൂക്ഷ്മവസ്തുസ്വരൂപകഥനം.
സ്വഭാവോക്തിഃ. 125

20. ഹേതു.
കാരണം ഹേതുഃ. 126

21. അർത്ഥാന്തരന്യാസം.
പ്രകൃതസമർത്ഥനം അർത്ഥാ
ന്തരന്യാസഃ. 127

22. വിരോധം.
അവിരോധേ വിരോധാവഭാസോ
വിരോധഃ. 128

23. വിഭാവനാ.
കാരണാഭാവേ കാര്യനിഷ്പത്തിർ
വിഭാവനാ. 129

24. വിശേഷോക്തി.
തദ്വ്യത്യാസോ വിശേഷോ-
ക്തിഃ. 130

25. അസംഗതി.
തയോരയോഗ്യതായാം
അസംഗതിഃ. 131

26. ഉദാത്തം.
വിഭൂത്യാശയമഹത്വം
ഉദാത്തം. 132

27. പരിസംഖ്യ.
(പരിസംഖ്യാദയശ്ച.) 133

28. അർത്ഥാപത്തി.
ദണ്ഡാപൂപികയാർത്ഥാന്തരാ
പതനമർത്ഥാപത്തിഃ. 134

29. സമാധി. 135

30. സങ്കരം.
(സർവ്വേഷാം ച സങ്കരഃ.) 136

അനുബന്ധം 3

ശ്ലോകസൂചി

നമ്പർ	ശ്ലോകസൂചി	പുറം	ശ്ലോകം	നമ്പർ	ശ്ലോകസൂചി	പുറം	ശ്ലോകം
1	അതിനിർമ്മല	6	13	41	ദരിതൈതസ്സഹ	28	56
2	അതിശയരമണീയാ	18	34	42	ദ്വിഷതാം	24	46
3	അർത്ഥിലോക	23	44	43	നകരം തൻ കാന്ത	31	59
4	അന്യോ വിധാതാ	22	42	44	നക്ഷത്രാണ്ണം	8	17
5	അരുചിം	33	64	45	നാകാംഗനാ	19	36
6	അഹോ കേനേദൃശീ	32	63	46	നാലിലേറുമിഹ	34	67
7	അറിയായ്കിൽ	25	48	47	നിനവിളക്കിൽ	25	49
8	ആകാശം	5	10	48	നിർമ്മാത്രം	15	27
9	ആധ്യാനാറ്റന്തതാത	26	52	49	നിർമ്മായം പ്രണയം	21	40
10	ആതുംഗമാം	17	32	50	നേരത്തുരോജകലശങ്ങളും	13	24
11	ആബദ്ധപ്രചുര	32	62	51	പകലേ	28	55
12	ആരൂഢപ്രേമ	20	37	52	പന്തെ വെന്ന	15	28
13	ആലോലബാലമുകുളേ	2	2	53	പേടിച്ചീടവൻ	11	21
14	ആശ്ചര്യം	33	65	54	പൊൽപ്പൂമാല	40	79
15	ആസന്നസന്ധ്യം	2	4	55	പൊഴിഞ്ഞിതോ	15	29
16	ഇതദലയതി	2	3	56	പ്രച്ഛന്നാത്മാ	30	58
17	ഉചിതമറിക	31	60	57	ഭാനുനാ ഗഗന	24	47
18	ഉണ്ടെന്നിന്നു	22	43	58	മണ്ടേല്യണ്ടേഷി	4	7
19	എങ്ങുന്നിർമ്മായ	29	57	59	മേഘാനാം നികരാൽ	22	41
20	ഏകാന്തത്തിൽ	11	22	60	രവിവർമ്മനരേന്ദ്ര	14	25
21	ഏണാങ്കചൂഡാ	1	1	61	രവിവർമ്മ	4	8
22	ഏതന്നഹേന്ദ്ര	17	32	62	രക്ഷായൈ	35	70
23	കഥയാപി	20	38	63	വക്രസ്യന്ദി	36	72
24	കരകലിത	3	5	64	വല്ലോരില്യം	32	61
25	കലാമണീ	5	11	65	വാരാളം	38	76
26	കല്പദ്രുമ	16	30	66	വിദ്വാനേവ	26	51
27	കാക്കം കാക്കം	9	18	67	വൃന്ദാരകാ	7	16
28	കാന്തേഷു	6	12	68	വേണീഭാരം	23	45
29	കാരയിതാ	35	69	69	ശരീരേ	27	54
30	കീർത്തി: സമസ്താം	20	39	70	ശ്രീകീർത്ത്യാസ്തുവ	35	68
31	ഗുണൈർല്ലോകോത്തരൈ:	10	19	71	ശ്രീമത്താം	7	14
32	ചരിതമൃത	39	77	72	ശ്രീരാമവർമ്മ	36	71
33	ചാരുശ്രീർമ്മാലി	14	26	73	സരസിജമുകുളേ	7	15
34	ചെറുതിര നുര	26	50	74	സർവ്വേഷാമധി	38	75
35	ചേണുററീടും	12	23	75	സഞ്ചിന്തിതേ	10	20
36	തീക്ഷ്ണസ്വഭാവ	34	66	76	സിന്ദൂരംനീരസം	19	35
37	തുലയതി	27	53	77	സൂക്ഷ്മാവദാതാ	18	33
38	തെച്ചിപ്പൂവിൽ	3	6	78	സംകേതകാലാ	37	73
39	താഡൈപറിന്നോ	37	74	79	സ്തോകേനോന്നതി	39	78
40	ത്രൈലോക്യ	5	9				

അനുബന്ധം 4

കാരികാസൂചി

കാരികാസൂചി	പുറം	കാരിക
അനേകവ്യഞ്ജനങ്ങൾക്കു്	1	1
അനേകാർത്ഥം വാച്യം	37	29
അപ്രസ്തുതപ്രശംസ	30	23
അലൗകികം	21	77
ആരോപിതാർത്ഥ	15	14
ആരോപ്യമാണേ	27	20
ഉന്നാലവയവങ്ങൾക്കും	6	8
ഉപമാനോപമേയങ്ങൾ	9	10
ഉപമേയത്തിന്നാധിക്യം	28	21
ഉപലക്ഷണയോഃ	8	9
ഏകവ്യഞ്ജനസാദൃശ്യം	1	2
കല്പിതാ പ്രസ്തുതതേ ച ന	18	16
കാരണത്തിന്നഭാവേ/പി	34	26
ചിത്രാണാം	6	6
തുല്യാർത്ഥസംപ്രയോഗം	10	11
പഞ്ചധാഭേദസംബന്ധഃ	21	17
പുനരുക്തവദാഭാസം	6	5
രണ്ടുവാക്യങ്ങളിൽ	25	19
വസ്ത്വന്തരതയാ	16	15
വിധ്യുദ്ദേശാദിയോഗത്താൽ	4	3
വിഭിന്നാർത്ഥങ്ങളായുള്ള	5	4
വിരോധമാമലങ്കാരം	33	25
വ്യാജസ്തുതിവൈപരീത്യം	35	27
സമസ്തവസ്തുവിഷയം	12	13
സമാനമായ ധർമ്മത്തോടു്	24	18
സമാനമായ ധർമ്മം	6	7
സമാസോക്തിയലങ്കാരം	29	22
സമാനാധികരണ്യം	12	12
സാമാന്യം വാ വിശേഷോ	32	24
സൂക്ഷ്മം സൂക്ഷ്മാർത്ഥം	36	28

MUL
165099

മലയാളഗ്രന്ഥാവലി

ഇതുവരെ ആകെ 83 ഗ്രന്ഥങ്ങൾ പ്രസിദ്ധീകരിച്ചുകഴിഞ്ഞു.

അടുത്ത കാലത്തേ പ്രസിദ്ധീകരണങ്ങൾ.

വാസുദേവസ്തവം	(സവ്യാഖ്യാനം)
പദ്യരത്നം	(മണിപ്രവാളകൃതികൾ)
ഭാരതമാല	(ശങ്കരകൃതം—ഭാഗം 1)
ഉണ്ണിയച്ചീചരിതം	(പ്രബന്ധം)
ചെല്ലൂർനാഥസ്തവം	(സവ്യാഖ്യാനം)
കൃഷ്ണാർജ്ജുനയുദ്ധം	(തുള്ളൽ)
കേശിമഥനം—ആട്ടക്കഥ	(സവ്യാഖ്യാനം)
പ്രാചീനമലയാളഗ്രന്ഥസൂചി	(അകാരാദിക്രമത്തിൽ)
നീതിശതകം	(സവ്യാഖ്യാനം)
അഗ്നിപ്രവേശം	(കിളിപ്പാട്ട്)
അനന്തപുരവർണ്ണനം	(ഒരു പ്രാചീന മലയാള പദ്യകൃതി)
ഭാരതമാല	(ശങ്കരകൃതം—ഭാഗം 2)
അലങ്കാരസംക്ഷേപം	(ലീലാതിലകത്തിന്റെ മാതൃകയിലുള്ള ഒരു പഴയ അലങ്കാരഗ്രന്ഥം)

അച്ചടിയിലിരിക്കുന്നവ

ശേഷസമുച്ചയം—തന്ത്രം	(രണ്ടാം ഭാഗം)
നീലികഥ	(തെക്കൻപാട്ട്)
ഉണ്ണിയാടീചരിതം	(പ്രബന്ധം)
വാതിൽതുറപ്പാട്ടുകൾ	
ഞാനമുത്തുമാല	(ക്രൈസ്തവഗ്രന്ഥം)
കളരിവിദ്യ	(പ്രാചീനഗ്രന്ഥം)

Printed at
The Kamalalaya Printing Works, Trivandrum
1954/1129.

- 9 JUN 1955